

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR is, met N°. 11 van den tweeden jaargang, maandelijks op onbepaalde tijden, in N^os. van 3 vellen druks verschenen; zoodat deze 2de Jaargang uit 36 vellen druks, (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd zullen worden) zal bestaan, en voor f 6,25 aan de respective geabonneerden zal worden afgeleverd.

Men abonneert zich voor dezen tweeden Jaargang bij alle Post-directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachtorij aan de uitgevers BROESE & COMP. te Breda, met het opschrift: voor den Militairen Spectator.

DE VELDHEER,

EEN VERTOOG UIT HET GEBIED DER KRIJGS-
GESCHIEDENIS.

(Vervolg van N°. 13 en slot.)

Wanneer een opperbevelhebber, bij zijne krijgskundige begaafdheden, ook diplomatische kennis en talenten bezit, om eene, van den vijand voorgeslagene, vredesonderhandeling in persoon te kunnen leiden, dan kan hij daarmede, door zijn aanzien, oneindig meer diensten, dan elk ander burgerlijk beampte, aan den staat bewijzen.

Bij de vredesonderhandelingen te Udine en Passeriano, welke het vredetraktaat van Campo Formio voorafgingen, was Bonaparte de eenige gevolmachtigde van Frankrijk, dewijl Clarke derwaarts was teruggeroepen. De Oostenrijksche gevolmachtigden, graaf Cobenzl, de marquis de Gallo, de graaf Meerveldt en de baron Engelman, vier in al de kunstgrepen der diplomatie doorknede ministers, zaten aan den eenen kant eener lange tafel; de schrale, naauwelijks 28 jarige, fransche afgezant, Bonaparte, aan den anderen kant, tegenover genen. Aan de beide uiteinden bevonden zich de legatie-Secretarissen. Deze onderhandelingen waren hoogstmerkwaardig. Cobenzl sprak met overtuiging. Als schadeloosstelling voor het verlies van België vroeg hij, voor Oostenrijk, de Adda in Italie tot grensscheiding, waartegen hij dan ook de vereeniging der vesting Mainz, en de vier Rijn-departementen, Savoije en Nizza, met het fransche gemeenebest zoude toestaan. Bonaparte voerde echter van zijne zijde daartegen aan, dat het bezit van België voor Oostenrijk lastig en schadelijk was, en het eene overdrevene vordering koud genoemd worden, om aan de grenzen van Stiermark en Kariinthie, eene schadeloosstelling te vragen, die aan een ver verwijderd gewest gelijk stond. Daarop beperkten de Oostenrijksche afgezanten hunne vorderingen op de linie van den Mincio. » Met dien verstande echter -

zeide Cobenzl - » dat dit ons ultimatum zal zijn; want, wanneer mijn Souverein de sleutels van Mainz, de sterkste van de bekende vestingen der wereld, aan het fransche gemeenebest overgeeft, dan zoude het voor hem onteerend zijn, wanneer hij niet daarvoor de sleutels van Mantua terug ontving. » Daar nu alle officiële uitwegen, nota's en tegen nota's, zonder eenige voldoende uitkomst op te leveren, waren uitgeput, en Bonaparte de Etsch, als Frankrijks grensline bleef vorderen, zoo werden de onderhandelingen gestaakt, en zetteden de legerkorpsen zich weder in beweging. De reiswagens van den graaf Cobenzl stonden reeds in gereedheid, toen men op den 16den October, te Udine, in de woning van dezen minister, nog eens toevlugt tot eene vertrouwelijke conferentie nam. Daarin gaf Bonaparte nogmaals een kort overzicht van de aanspraak zijner regering op de gedane vordering, en herhaalde zijn ultimatum. Graaf Cobenzl sprak lang achtereen, om te bewijzen, dat hetgeen Frankrijk aan schadevergoeding aanbod, niet het vierde gedeelte van datgene bedroeg, hetwelk Oostenrijk daarbij zoude verliezen; dat de magt des keizers zeer verzwakt werd, terwijl die van Frankrijk toenam, en dat daardoor de onafhankelijkheid van Europa gevaar liep; - dat de keizer van Oostenrijk besloten had, zich eerder aan alle toevalligheden en gevolgen van den oorlog te onderwerpen, dan eenen voor hem zoo nadeeligen vrede te onderteekenen; - dat Oostenrijk het door Rusland aangeboden verbond zoude aannemen; - dat Bonaparte het karakter van gevolmachtigde aan dat van veldheer onderwierp, en geen vrede wilde; dat hij daarom zoude afreizen, en eindelijk, dat al het bloed, hetwelk in dezen nieuwen oorlog zoude vlieten, voor rekening van den franschen gevolmachtigde bleef. Door dezen hevigen uitval in drift geraakt, stond deze laatste op, greep een, op een tafel staand, porcelein theeblad, waarin Cobenzl veel waarde stelde, als zijnde een geschenk der Keizerin Katharina, en zeide: *Wij hebben alzoo weder oorlog; bedenk echter wel, dat ik nog voor het einde van dezen herfst uwe monarchie zal vernietigen even als ik dit porcelein verbrijzel!* » Bij deze woorden wierp hij hetzelfde, met zoo veel kracht, tegen den grond,

dat de stukken door de geheele kamer sprongen. Hierop boog hij voor de gezanten en verwijderde zich. De oostenrijksche ministers bleven getroffen staan, tot dat zij tot zich zelve kwamen door het berigt, dat *Bonaparte* voor het instijgen van zijnen reiswagen, een officier naar den Aartsbischop *Karel* had afgezonden, om dezen aan te kondigen, dat de onderhandelingen waren afgebroken, en dat de vijandelijkheden 24 uren daarna zouden beginnen. Om dit voor te komen, zond *Cobenzl* dadelijk den marquis *de Gallo* naar *Passeriano*, *Bonaparte's* verblijf, met de door hem onderteekende verklaring, dat het ultimatum van Frankrijk door hem was aangenomen. Den volgenden dag (17den October 1797) werd de vrede geteekend.

Hoezeer nu ook het verbrijzelen van het theeblad tegen de hoofdsche wellevendheid streed, zoo stelde *Bonaparte* echter in deze beslissende oogenblikken een zoo doeltreffend en besluitvol voornemen aan den sluwen Oostenrijkschen minister tegenover, dat daardoor de vrede verkregen werd: *Alexander de groote* konde niet sneller den gordiaanschen knoop doorhakken.

In een veroverd land zijn de handelingen eens kommanderenden generaals overal van klippen omringd. Is hij hardvochtig en gestreng, dan neemt hij de bewoners tegen zich in en vergroot het aantal zijner vijanden. Is hij te zachtzinnig, dan doet hij hoop en verwachtingen geboren worden, die later de in den oorlog, onvermijdelijke misbruiken en verdrukkingen meer zullen doen in het oog vallen. Hoe het ook zij, wanneer eenig oproer, onder deze omstandigheden tijdig genoeg gedempt wordt, en de veroveraar gestrengheid, gerechtigheid en zachtmoedigheid, doelmatig, weet te paren en aan te wenden, dan zal hij hiervan de goede gevolgen ontwaren; dewijl hij zich nieuwe waarborgen voor de toekomst verschaft heeft.

Na den intogt der Franschen op het Milanese gebied (1796), werd het hoofdkwartier van het fransche leger te *Lodi* verlegd, alwaar *Bonaparte* het berigt ontving, dat er te *Pavia* een opstand was uitgebarsten. Terstond begaf hij zich, met 300 ruiters, 6 stukken geschut en een bataillon grenadiers naar die plaats op weg. De opstandelingen hadden reeds eene voorhoede, 800 man sterk, tot *Binasco* vooruitgeschoven. *Lannes* greep dezelve aan, en *Binasco* werd veroverd, geplunderd en verbrand. Dit voorbeeld van gestrengheid sloeg de opstandelingen geheel ter neder. Een 10,000tal boeren hadden zich echter nog in *Pavia* genesteld, en speelden aldaar den meester. Eene aan de stadspoort geplakte proclamatie, waarin de opperbevelhebber aan de opstandelingen 24 uren tijd gaf, om de wapenen neder te leggen, had geene gewenschte gevolgen. Daarop verlieten

de fransche troepen, op den 26ste Mei, *Binasco*, kwamen, om vier uren des morgens, voor *Pavia* aan, welke poort men gesloten vondt. De fransche bezetting der citadel, 300 man sterk, had gekapituleerd, en deze laatste was in handen der opstandelingen. De onderneming bood alzoo vele zwarigheden aan, vooral, omdat men slechts konde beschikken over 1500 man troepen tegen eene in opstand zijnde stad van 30,000 bewoners, door muren en eenen met bolwerken voorzien wal beschermd. In den geheelen omtrek luidde de stormklok, maar daar de geringste rugwaartsche schrede alles zoude hebben doen verliezen, zoo was het te verkiezen, stoutmoedig te werk te gaan. *Bonaparte* liet alzoo aanvallen. De zes stukken geschut beproefden echter te vergeefs om de poort open te schieten; waren echter gelukkiger, met, door blikken doozen en granaten de boeren van de wallen te verdrijven, waardoor de grenadiers in staat gesteld werden de poort met bijlen open te hakken. Terstond rukten de fransche troepen in den stormpas, de stad tot aan het marktplein binnen, bezette de huizen en hoeken der straten (de boeren verstonden toenmaals de kunst nog niet, om zich te barrikaderen) terwijl de kavalerie eenen gelukkigen aanval deed. De opstandelingen verlieten daarop met overhaasting de stad, om de vlakte te winnen, waarheen zij door de fransche kavalerie gevolgd werden en waarbij nog velen werden nedergehouden. Toen verscheen de magistraat en smeekte om genade.

De 300 fransche gevangenen, die zelve te midden van de verwarring, zich in vrijheid gesteld hadden, kwamen ongewapend op het marktplein aanloopen. *Bonaparte* liet deze manschappen *decimeren*, omdat zij hunnen post zonder verdediging ontloopen waren; derzelver bevelhebber werd voor eenen krijgsraad te regt gesteld en doodgeschoten, terwijl de stad geplunderd en enkele wijken derzelve in brand gestoken werden. Doch zeer schielijk nam het medelijden de overhand. De orde werd spoedig hersteld; mobile kolommen bewerkten de ontwapening van het vlakke land, en gijzelaars werden uit de voornaamste Lombardische familien getrokken en naar *Parijs* opgezonden. Deze gestrengte handelwijze was eene schrikwekkende les voor geheel *Italië*.

Kleber, welke de fransche krijgsmagt, na *Bonaparte's* vertrek, in *Egipte* kommandeerde, viel over een dier klippen, die in een veroverd land den bevelvoerder zoo menigvuldig omringen; hij werd het slagtoffer van eenen sluipmoordenaar.

Bij eene monsterring zijner troepen, in het jaar 1809, te *Schonbrunn*, ontsnapte ook *Napoleon* ter naauwernood aan den moorddolk van den jongen *Stabs*, welke uit zijn vaderland *Saksen* naar *Weenen* gereisd was, om *Duitschland* van *Napoleons* dwingelandij te verlossen.

Menschlievendheid is eene van die eigenschappen, die eenen veldheer niet mogen ontbreken.

In den oorlog van het fransche gemeenebest tegen Rome, waren de ligte troepen van het kleine fransche leger, die zich naar de Romagna op marsch begaven, toereikende, om het geheele leger van den Paus uiteen te drijven.

Nog dienzelfden dag kwamen zij voor Faenza aan, doch vonden de poorten gesloten. De stormklok luidde, eenige stukken geschut waren op de wallen geplant, en de aangehitste burgers beschimpten de fransche soldaten van achter hunne muren. Op den eisch om de poorten te openen, kwam een beschimpend antwoord. Men moest alzoo de poort openschieten en den ingang met geweld dwingen. » Dat is als te Pavia » riepen de soldaten, en wilden daardoor zoo veel zeggen als: » wij verlangen te plunderen Neen » - antwoordde *Bonaparte* - » in Pavia brak de opstand uit, nadat het ons trouw gezworen had; daar wilde men onze krijgsmakkers, die hunne gasten waren, vermoorden; hier zijn slechts onzinnigen, die men met grootmoedigheid moet overwinnen en winnen.»

De stad werd ook verschoond, slechts enkele kloosters hadden veel te lijden, omdat men monniken, met het kruis in de hand, aan het hoofd van gewapende volkshoopen gezien had.

Soortgelijke doch nog edeler gevoelens bezielde den Prins *van Oranje*, toen hij aan het hoofd van het Nederlandsche leger, op den 2den Augustus 1831, den Belgischen bodem betrad, waar Hij en alle de Noord-Nederlanders zoo vele beleedigingen van allerlei aard zouden te wreken gehad hebben. De beide legerorders, van den 1sten dierzelfde maand gedagteekend, getuigen van de gevoelens, welke dien veldheer bezielde. Bij het einde van dien korten veldtogt, konde de fransche maarschalk *Gerard*, nadat deze het tooneel van verschillende gevechten, met eigen oogen gezien had, en nergens eenige blijken van verwoesting bespeurde, ook niet nalaten te zeggen: » *Point de dévastation! ma foi, les soldats Hollandais ont montré beaucoup de bravoure, mais ils ont fait la campagne à la demoiselle.* »

Geeft een kommanderende generaal bewijzen van onomkoopbaarheid, zoo mag hem dit niet te hoog worden aangerekend, want van een man van eer kan men deze eigenschap van het karakter met regt vorderen; doch een helder en doordringend verstand is eene eigenschap van den geest, die hem in vele omstandigheden voortreffelijk kan dienen.

In den oorlog tegen Rome hield de tegenwoordigheid der fransche troepen de bevolking van Ancona niet terug, om naar eene kerk te stroomen en te bidden, voor het beeld eener Madonna, welke tranen weende. Eenige vernuftige burgers gaven daarvan berigt aan *Bonaparte*,

hem waarschuwend voor de gevolgen van dit zoogenaamd mirakel. Deze zond daarop zijnen geleerden vriend *Monge*, naar de aangewezen kerk, die dan ook weldra terugkeerde met het berigt, dat het beeld werkelijk tranen stortte. Het kapittel ontving nu den last, van de bedocde Madonna in het hoofdkwartier te brengen, waar het bedrog zeer spoedig ontdekt werd. Het was eene optische begoocheling, die zeer vernuftig door middel van een glas werd voortgebracht. De Madonna mogt naar de kerk teruggevoerd worden, doch zonder het glas, zoodat ook hare tranen opgedroogd waren. De kapelaan, die dit bedrog had uitgevonden, om het volk tegen de Franschen op te hitsen, werd echter gevangen weggevoerd.

Redenaars talenten hebben ten alle tijde de veldheeren groote diensten bewezen.

De redevoeringen en proclamatieën, welke *Napoleon* dikwerf aan zijne soldaten rigtte, hebben dezelve altijd in de hoogste geestdrift doen ontsteken. De fransche armee telde hij de opening van den veldtogt, in het jaar 1796, slechts 36,000 man met 50 stukken geschut; tegen over haar had zij 80,000 man en 200 stukken geschut. Had zij derhalve een hoofdslag moeten leveren, dan zouden ongetwijfeld hare zooveel geringere strijdkrachten geenen wederstand hebben kunnen bieden. Zij moest dierhalve de overmagt, door de snelheid van hare marschen; het gebrek aan artillerie door den aard harer manoeuvres, en de ontbrekende kavallerie door de keuze harer stellingen weten te vergoeden. Het fransche leger had ook aan alles gebrek, zelfs trokken de officieren slechts 8 francs maandelijks aan traktement, en de gansche generale staf was genoodzaakt, bij gebrek aan paarden, om te voet te loopen. In deze oogenblikken kwam de jeugdige *Bonaparte* (27 maart) te Nizza aan, om het opperbevel over dat leger te aanvaarden, het welk hij echter in eenen nog slechteren toestand vond, dan hij zich had voorgesteld. Er was nu geen oogenblik te verliezen; want in dien toestand konde het leger niet blijven, en moest voorwaarts of teruggaan. De nieuwe opperbevelhebber gaf echter bevelen om voorwaarts te rukken, den vijand met de opening van den veldtogt te verrassen, en door eenige schitterende daden in verlegenheid te brengen. Bij zijne eerste legerschouwing sprak hij de soldaten op volgende wijze aan: » Gijl. zijt naakt, slecht gevoed; de regering » is ul. veel schuldig, doch zij kan ul. niets geven. Uw » geduld te midden dezer naakte rotsen is te bewonderen, » doch zij verschaft ul. geen roem. Ik zal ul. in de vrucht- » haarste velden der bekende wereld voeren. Rijke gewesten » en groote steden zal ik in uw bezit stellen, roem en rijk- » dom zult gijl. behalen. Soldaten van het Italiaansch leger, » zou het u aan moed, aan volharding ontbreken! »

Deze weinige woorden werden met geestdrift ontvan-

gen, en reeds bij de eerste offensive beweging bemerkte de opperbevelhebber, dat zijne toespraak gewerkt had, terwijl de soldaten van hunnen kant bespeurden, dat hun veldheer woord had gehouden. Na de gevechten bij Montenotte, Melesino, Monovi enz, zag het er in de fransche gelederen geheel anders uit. De artillerie konde, na den wapenstilstand van Chevasco, reeds 30 stukken geschut in het veld brengen. Plundering en wanorde, de gewone gevolgen van snelle bewegingen, hielden op; het leger nam te midden van den overvloed, in een schoon land, eene geheel andere houding aan, en stond verbaasd over zijne reeds behaalde overwinningen. Officieren, zelfs de generaals, konden het zich niet begrijpelijk maken, dat men met zulke geringe middelen aan de verovering van Italie konde denken.

De legerorder, uit Chevasco gedagteekend, beschreef alle plaats gehad hebbende verrigtingen en spoorde de soldaten tot nieuwe daden aan: » Soldaten! » - heette het. » gij hebt in 14 dagen zes overwinningen behaald; 21 vaandels » veroverd; 25 stukken geschut en verscheidene vestingen » genomen. Gijl. hebt 1500 gevangenen gemaakt en 10,000 » vijanden gedood of gekwetst. Vroeger hebt gij om naakte » en kale rotsen gevochten, die aan het vaderland geen » nut aanbragten; thans staat gijl. met het Rijnleger op » gelijken voet. Van alles onthloot geweest, hebt gij nu » aan alles overvloed. Zonder kanonnen, hebt gij veldslagen » gewonnen; rivieren zonder bruggen zijt gijl. overgetrok- » ken, zonder schoenen hebt gij geforceerde marschen ge- » daan, en zonder levensmiddelen betrokt gijl. vrolijk het » bivouac, enz.»

Deze en meerdere legerorders, en aanspraken aan zijne soldaten, hoe opgeblazen en verwaand dezelve ook dikwerf aan den onpartijdigen beschouwer voorkwamen, streelden echter de zoo overdrevene fransche ijdelheid, en dit nationale gebrek wist *Napoleon* meesterlijk tot zijne oogmerken aan te wenden, en meest altijd troffen zijne woorden doel.

Voor dat men ons echter verkeerd beoordeele, en men door de menigvuldige aanhaling van deze of gene voorbeelden uit de geschiedenis der fransche legers, ons van *Gallomanie* beschuldige, komt het ons niet onvoegzaam voor, in het midden te brengen, dat wij te opregt Nederlandsch denken, dan dat eene zoodanige verkeerde beoordeeling ons kan treffen. Doch alleen als krijgsgeschiedenis beschouwd, levert die der fransche legers zoo vele navolgingwaardige voorbeelden, dat zelfs de onpartijdigste beschouwer zich daarin kan en moet spiegelen. Het hoogst belangrijke verloop *over de Belooningen der dapperheid*, door den hoogleeraar *Haug*, insgelijks in den *M. S.* opgenomen, levert overigens zoo vele trekken uit de Nederlandsche krijgsgeschiedenis, dat wij, zonder in herhaling te vervallen,

daarvan geen meer gebruik konden maken. Vervolgen wij alzoo den even afgebroken draad van dit verloop.

Geen geringer invloed oefenden de woorden, waarmede *Napoleon* zijne ontevredenheid te kennen gaf, op zijne soldaten uit. Ook daarmede wist hij doel te treffen. Onder de merkwaardigste voorbeelden, welke men daarvan kan aanhalen behoort ongetwijfeld het volgend.

Toen de divisie *Vaubois* van *Laudon* in hare stelling aangegrepen en genoodzaakt werd Trient, en kort daarop hare stelling van Calliano te moeten ruimen, om over de Etsch terug te gaan, ontmoette hij haar bij Rivoli. Dadelijk deed hij de geheele divisie om zich verzamelen, en sprak haar als volgt toe: » Soldaten ik ben niet over » ul. te vreden. Gijl. hebt noch krijgstucht, noch dapper- » heid betoond; in geen eene stelling hield gij. u ze- » ker; gij hebt u door de vrees laten bevangen. Gijl. hebt » u uit stellingen laten verdrijven, waarin een handvol » braven een geheel vijandelijk leger had kunnen tegen- » houden. Soldaten van de 39ste en 85ste halve brigade, » gij zijt geene fransche soldaten. Generaal, chef van den » algemeenen staf, laat op hunne vaandels schrijven: » *Zij behooren niet meer tot het leger van Italie.* » Deze woorden op eenen strengen toon uitgesproken, deed de oude soldaten tranen storten. De wetten der krijgstucht konden hun diep gekrenkt gevoel niet doen verstommen. Onderscheidene grenadiers, welke eerewapenen droegen, riepen luide: » Generaal, wij zijn miskend, stel ons in de » voorhoede, en dan zult gij ontwaren, of de 39ste en 85ste » tot het leger van Italie behooren. *Bonaparte* ziende dat hij doel getroffen had, voegde zijnen soldaten alsnu eenige vertroostende woorden toe. Eenige dagen na dit voorval overdekten de beide aangeduide brigaden, in het gevecht bij Caldiero, zich met roem. Op deze wijze wist *Bonaparte*, met weinige woorden de roemzucht bij zijne soldaten tot het hoogste punt op te voeren, en hen, die door ongelukken ter neder geslagen, of door gebrek aan krijgstucht teugelloos geworden waren, tot pligt en orde terug te brengen. Zoo oefende hij over hen eene voorbeeldelooze zedelijke magt uit. Wat hadden de oostenrijksche keurtroepen, die zich zoo dikwerf door jonge fransche soldaten lieten slaan, niet kunnen uitvoeren, wanneer zij zulk een man aan hun hoofd gehad hadden. *Scoubise* en *Bonaparte* regtvaardigden met de daad het gezegde van den Atheenschen veldheer: dat een leger van hazen, door eenen leeuw aangevoerd, meer waard is, dan een leger van leeuwen onder de aanvoering van eenen haas.

Zij, die wanen en voorgeven, dat een goed veldheer alleen en uitsluitend kan voortkomen, uit eene langzame en trapsgewijze opklimming in de militaire hiërarchie, volgens het algemeen als grondslag aangenomen ancienni-

teits-stelsel van bevordering, behooren tot dat slag van menschen, die, zonder eigene militaire verdiensten te bezitten, steeds vreezen wezenlijke verdiensten de voorkeur boven hen te zien wegdragen; menschen, waarvoor de krijgsgeschiedenis een gesloten boek is, en welke het aan vuur en krachten ontbreekt, om zelf eenen sprong te durven wagen. Hadden de meeste groote generaals en veldheeren, welker daden ons door de krijgsgeschiedenis worden voorgehouden, alle de trappen der bovenbedoelde hiërarchie moeten doorloopen, dan voorzeker ware in hen het vuur, dat de oorlog in den generaal en veldheer vergt, uitgedoofd geweest, alvorens zij die hoogte hadden bereikt; en grijze haren en sidderende handen zijn zeer zeldzaam geschikt om den veldheers-staf, die eene sterke vuist en een krachtig ligchaam verlangt, te zwaaijen. Op weinige uitzonderingen na, kan men dezen stelregel als onveranderlijk beschouwen.

Het is echter niet minder waarheid, dat het dikwerf moeilijk, zoo niet ondoenlijk valt, om den waren man te vinden, die aan vorst en land, aan het hoofd van legers of legerkorpsen wezenlijke diensten kan of zal bewijzen. De gelegenheid doet somtijds alles af, wanneer het lot, als ware het, zoodanigen onschatbaren vond met den vinger aanwijst, en dan nog wordt eene zoodanige aanwijzing niet altijd opgemerkt.

De man, waarop wij in dit vertoog zoo dikwerf hebben verwezen, was zoo gelukkig van reeds vroegtijdig de opmerkzaamheid op zijnen persoon te trekken. Als kommandant der artillerie bij de belegering van Toulon, deed hij zich, zoo als wij vroeger reeds gezegd hebben, voor de eerste maal op eene voordeelige wijze kennen. De meeste militairen, welke zijne raadgevingen in den krijgsraad, gedurende genoemd beleg, hadden aangehoord, voorspelden toen reeds vooruit de schitterende loopbaan, die hij later heeft bewandeld. De roep van zijn scherpzinnig en krijgskundig doorzigt verspreidde zich weldra door het geheele fransche leger, en ook daardoor won hij zoo spoedig het vertrouwen der soldaten van het leger in Italië. Voor Toulon zijnde, schreef *Dugomier* naar Parijs, om voor den jongen kommandant *Bonaparte* den rang van brigadegeneraal te verzoeken, en wel in de volgende opmerkelijke termen: » Beloon dezen jongen man door eene buitengewone bevordering; want wanneer men zich jegens hem ondankbaar betoont, dan zal hij zich zelven weten te bevorderen. »

Vóór dit tijdstip in zijnen levensloop, namelijk vóór bovengenoemde belegering, ging het met *Bonaparte* even als met menige vernuftige kop, die geene gelegenheid kunnen treffen, om aan den dag te brengen, wat zij eigenlijk besloten houden. De levendigheid, waarmede deze vurige Korsikaan, reeds toen ter tijd, zijne plannen

voordroeg en ontwikkelde, maakte dat hij in de gezelschappen, door bekrompene verstanden en kleinigheids-kramers, die de handelingen van anderen afmeten met eene bekrompenheid, hunnen geest evenarende, voor een overdreven plannenmaker gehouden werd. Wij hebben reeds vroeger gezien, hoever hij dat oordeel achter zich liet.

Zijne handelingen, met betrekking tot de verdiensten van anderen, namelijk toen het bewind der zaken in zijne handen was gesteld, bewezen ook genoegzaam, op welken prijs hij ware verdiensten stelde en hoe verre hij het stelsel van bevordering naar ouderdom van dienst, met de ware belangen van de dienst en de kunst des oorlogs wist overeen te brengen.

De veldheer moet somtijds persoonlijke voordeelen weten van de hand te wijzen, of de gelegenheden tot het behalen van nieuwen persoonlijken roem weten te schuwen, wanneer hij overtuigd is, dat zijn vaderland of zijn vorst daarmee niets kunnen winnen. Een opmerkingwaardig voorbeeld daarvan vinden wij in het leven van *Napoleon*, toen hij de trappen van den franschen troon nog niet beklommen had, hoezeer hij later dezen regel dikwerf zoo onvoorzigtig uit het oog verloor.

Bij gelegenheid dat *Bernadotte*, als afgezant van het fransche Gemeenebest bij het Oostenrijksche hof, zich te Weenen bevond, viel het hem op zekeren dag in, om de driekleurige vlag van zijn hotel te doen hijschen. Dit deed weldra eenige volkshoopen voor zijn hotel vergaderen, de genoemde vlag nederrukken en den gezant zelven beschimpen. Bij het vernemen van deze aangedane belediging ontstak het fransche bewind in woede, liet den generaal *Bonaparte*, welke met het maken van toebereidselen voor zijnen togt naar Egipte bezig was, bij zich ontbieden, om aan hem haar voornemen, om Oostenrijk den oorlog te verklaren, mede te deelen. Doch deze zag de zaak geheel anders in, daar hij vermeende, dat deze oorlog hem wel roem, doch op dat oogenblik aan Frankrijk geene voordeelen zoude aanbrengen. Zijn antwoord was alzoo bezonnen: » Wanneer gijl. den oorlog wilt » - zeide hij. - » dan moest gij den oorlog ook zonder het voorval met *Bernadotte* gewild hebben. En dan had gijl. de troepen van het gemeenebest niet in Zwitserland, het zuidelijk Italië, en aan de kusten van den oceaan moeten verspreiden. Dan moest gijl. het voornemen, om het leger op 100,000 man te reduceren, niet hebben laten bekend worden; want dit alles toont, dat gijl. op den vrede gerekend hebt. *Bernadotte* heeft ongelijk. Verklaart gijl. den oorlog, dan speelt gij Englands spel. Men moet de staatkunde van het Weener kabinet, dan al zeer weinig doorgronden, om te gelooven, dat hetzelfde Frankrijk, willens en wetens, zoude

hebben beleedigd, wanneer het den oorlog gewild had. Wel verre van dien, zoude datzelfde kabinet Frankrijk geveid, gestreeld en getracht hebben hetzelve te doen inslapen, om in dien tusschentijd deszelfs troepen te doen marcheren, en bij het eerste kanonschot had gij eerst de wezenlijke bedoeling van Oostenrijk leeren kennen. Weest overtuigd, dat Oostenrijk ook aan Frankrijk genoegdoening zal geven. Wanneer men geen staatkundig stelsel hoegenaamd aankleeft, dan alleen laat men zich door zulke gebeurtenissen wegslepen." Door de kracht dezer aangevoerde beweegredenen, liet het fransche bewind zich bevredigen; de keizer gaf de gevraagde genoegdoening.

Daar wij nu op grond van hetgeen de krijgsgeschiedenis ons daarvan voorhoudt, in eenige losse trekken, de hoedanigheden eens veldheers geschetst hebben, met het doel om daaruit eenige nuttige gevolgtrekkingen af te leiden, zoo zouden wij onze taak hierbij als afgedaan kunnen beschouwen, ware het niet dat wij ons verplicht achten nog eenige krijgskundige voorbeelden aan te halen, ten bewijze: dat het toeval in den oorlog dikwerf eene zoodanige beslissende rol speelt, dat daardoor alle berekeningen van den kundigsten en ervarensten veldheer kunnen feilen, en dat ook datzelfde toeval, veeltijds eenen meer nadeeligen dan voordeligen invloed op de krijgsverrigtingen kan nitoeffenen.

Wij voelen ons tot het aanhalen van deze voorbeelden nog meer gedrongen, als ten bewijze, dat, hoe vele stelregels wij ook aangehaald hebben, of in het vervolg nog zullen voordragen en betoogen, wij echter in de kunst des oorlogs, geen wiskundig spel zien, dat in alle opzichten aan vaste regels gebonden is. Zulke denkbeelden kunnen alleen bij de zoodanigen opkomen, die uitsluitend hunne studien wijden aan vaste stelsels, in een woord, die hunne krijgskundige opleiding in de school van eenen *Jomini* e. a. willen voltoojen, en in deze zijne *beslissende* stelregels ook alles *beslissend* vinden. Het groote boek der krijgsgeschiedenis is, naar ons inzien, de eenige en beste oefenschool, om zich goede en ware begrippen van den oorlog te kunnen vormen en de krijgskundige wetenschap van elk, naar kunde strevend, krijgsman te volmaken. Alzoo ter zake:

1ste voorbeeld. Op de hoogte aan gene zijde van den *Liz* zag *Napoleon*, na den bloedigen slag van *Malo-Jarowslarez*, het 100,000 man sterke russische leger in eene voordelige, den straatweg van *Kaluga* dekkende stelling voor zich, en aan zijnen regter-vlengel *Platoff* met 6000 *Kozakken* en eenig geschut. Bij dat korps behoorde de pulk, waardoor hij bijna, bij eene veldverkenning, gevangen genomen was, en die op dat oogenblik, langs de flank van zijn leger, met buit beladen terug kwam. Nadat hij de

vijandelijke stelling verkend had, keerde hij naar zijn hoofdkwartier, de hut eens armen wevers, terug. Een tweede krijgsraad werd daarop belegd, waarin *Murat* en *Davoust* hevige woorden kregen. Gene was van oordeel, dat men den vijand moest aantasten; deze was echter van een geheel ander gevoelen, vermeende, dat de stelling van het russische leger te voordeelig gekozen was, en dat *Kutusoff* dezelve voet voor voet zoude kunnen verdedigen. *Napoleon* zich genoodzaakt ziende, om eene van deze beide voorstellen te kiezen, gaf eindelijk bevel tot den terugtogt. Het kostte hem echter veel moeite, om tot dezen stap te besluiten, doch hij had zich in persoon overtuigd van de onmogelijkheid, om vooruit te rukken, zonder zijne flanken aan de *Kozakken* van *Platoff* bloot te geven. Ook vernam hij, dat eene andere pulk *Kozakken*, die van *Tirer* kwam oprukken en die tot het legerkorps van *Winzingerode* behoorde, in zijnen rug *Moskou* bedreigden. Dewijl alzoo de verbindings-linien van het fransche leger in zijnen rug en flanken bedreigd werden, zoo besloot *Napoleon* over *Wiazma* naar *Polen* terug te keeren. Deze keer zoude het opvolgen zijner eerste voornemens, om namelijk de Russen aan te vallen, en zich eenen weg, door de vruchtbaarste gewesten van *Rusland* te banen, de gelukkigste gevolgen hebben opgeleverd. Dan in het oogenblik, dat hij, door de omstandigheden gedrongen, zijnen ijzeren wil voor den raad zijner generaals moest buigen en den terugtogt begon, verlieten de Russen, in hetzelfde oogenblik, hunne door *Davoust* voor onneembaar gehoudene stelling.

Tot deze rugwaartsche beweging, - die, had *Napoleon* dezelve kunnen voorzien, eene allervoordeeligste uitkomst voor het fransche leger kon hebben opgeleverd, - zoude *Kutusoff* uit vrees bewogen zijn geworden, dat het fransche leger, door eenen marsch uit deszelfs regter vlengel, de Russische armee over *Medijn* zoude omgaan. Meer schijn van waarheid heeft het echter, dat de voorzigtige *Kutusoff* vergat, dat men, om in den oorlog een groot nadeel te ontgaan, iets wagen moet, en dat hij hierbij de grenzen der voorzigtigheid, om den vermoeden aanval der Franschen te ontgaan, overschreden had, zonder te bedenken, dat, zoo als het werkelijk plaats had, *Napoleon* ook bewogen konde worden om terug te trekken. Genoeg, het toeval wilde, dat beide legers te gelijker tijd den terugtogt begonnen. Terwijl *Napoleon* over *Borowks* terugtrok, ruimde *Kutusoff* den straatweg van *Kaluga*, dien hij voor zich, door het bloedig gevecht van *Malo Jarowslarez*, alzoo te vergeefs had ingenomen. Door hulp van deszelfs ligte ruitery, kreeg *Kutusoff* veel vroeger berigt van den terugtogt des franschen legers, dan *Napoleon* van dien der Russen, waardoor het dan ook aan eerstgenoemden gelukte, veel vroeger dan de laatste, *Wiazma* te bereiken.

2de Voorbeeld. De veldslag, welke op den 4den Augustus 1645, tusschen den Beijerschen generaal *Merci* en den Prins *Condé*, plaats had, was uiterst hardnekkig. Laatstgenoemde liet de Beijersche infanterie, ofschoon deze eene zeer voordeelige stelling had ingenomen, met de bajonet aangrijpen, doch hoezeer deze een allermoorddadigst gevecht moest uithouden, en de vijandelijke troepen, alle krachten inspanden, hielden de eerstgenoemden zich staande. Te vergeefs stortte *Condé* zich te midden zijner aanvallende troepen, te vergeefs stelde hij zich tot driemaal toe aan hun hoofd, onderscheidene kogels boorden door zijne kleederen, doch de Beijeren weken niet. In dien tusschentijd werd *Merci*, door eenen vijandelijken geweerkogel, doodelijk getroffen.

Johan von Wert, welke het bevel over den linker-vleugel van het leger van *Merci* voerde, stond tegenover den Maarschalk hertog *de Grammont*, en had het geluk, de fransche kavallerie overhoop te werpen en den hertog gevangen te nemen. Zijne voordeelen vervolgende, wierp hij insgelijks de fransche reserve uit een, en zelfs drongen eenige Beijersche eskadrons tot aan de vijandelijke bagage door; zoodat de veldslag voor de Franschen onfeilbaar verloren scheen. *Condé* deze verwarring bemerkende, en zich van zijn centrum en regter-vleugel ontbloot ziende, geraakte bijna in vertwijfeling, doch bedacht om de nadeeligste gevolgen de dezer gebeurtenis zoo veel mogelijk te voorkomen, snelde hij naar zijnen linker-vleugel, welke onder de bevelen van *Turenne* stond. Als eene laatste poging marcheerden beiden op den vijandelijken regter-vleugel (onder de bevelen van den Oostenrijkschen Generaal *Gleim*), wierpen denzelven uiteen, namen *Gleim* gevangen en bemagtigden deszelfs stelling. Daarop naderde *Turenne* den linker-vleugel tot bij *Allerheim*, 't welk nog sterk door de Beijersche infanterie bezet was. *Johan von Wert*, in dien tusschentijd onderrigt geworden van hetgeen er voorviel, keerde dadelijk terug, om *Turenne* tegen te houden, doch hield zich te lang met deze manoeuvre op. De overwinning hield echter nog de zijde der Beijeren, toen de nacht inviel en de Beijersche infanterie, welke *Allerheim* bezet hield, op de tijding van het sneuvelen van haren opperbevelhebber *Merci*, meenende door *Turenne* omsingeld te zijn, en onbewust van de manoeuvre van *Johan von Wert*, welke zijne vorige stelling wederom ingenomen had, kapitulcerden en zich als gevangenen aan de franschen overgaven. Deze onverwachte gebeurtenis, die het *toeval* had doen plaats grijpen, gaf den Franschen de eer der overwinning, en door datzelfde *toeval* zag zich de overwonnene, met het aanbreken van den volgenden dag overwinnaar. *Johan von Wert*, die op zijne beurt het centrum en den regter-vleugel van zijn leger verloren zag, trok zich daarop met groot verlies op *Donauwerth* terug.

Van dit voorbeeld kunnen wij niet afstappen, zonder

er eenige gevolgtrekkingen uit af te leiden, die, zelfs bij eene oppervlakkige lezing van dit geschied-en-krijgskundig feit, aan den denkenden beschouwer als van zelf in het oog vallen.

De aangehaalde veldslag zonde voor dien dag, en ook voor den volgenden, voor de Beijeren gewonnen zijn geweest, indien de bezetting van *Allerheim* slechts eenige uren had volgehouden; doch nu hing het lot van dit gevecht geheel af van de valsche grondstelling, welke de Duitsche troepen hadden aangenomen, om, eenmaal, zelfs in het opene veld, omsingeld zijnde, even als eene tot het uiterste gebragte vesting, te kunnen kapituleren. Indien de Beijersche krijgswet eene dergelijke handelwijze verboden had, zoo had de kapitulatie geene plaats kunnen grijpen, en hadden de Beijeren de overwinning aan hunne zijde behouden. Geen vorst, geen volk, geen Generaal kan op berekeningen en op de uitkomst van een gevormd plan staat maken, wanneer het aan officieren zoude veroorloofd wezen, om in het vrije veld te kapituleren. Zulks moest gedoemd, als schandelijk, onteerend en als doodschuldig verklaard worden. Een generaal of bevelhebber, welke in zulke omstandigheden het bevel geeft, om de wapens neder te leggen, wordt verrader van zijn vorst en van zijn land. De krijgsgeschiedenis maakt bijna van geen geleverd gevecht gewag, waarin niet sommige kompagnien of kleine korpsen, voor een oogenblik of voor eenige uren, in dorpen gehuchten, enkele huizen, kerkhoven of groote gebouwen zijn ingesloten geweest, en, door hun standvastig en moedvol gedrag, tot de overwinning of tot den roemvollen terugtogt hebben bijgedragen. De kapitulatie van ingesloten korpsen zijn verdragen, waarbij alle de voordeelige bepalingen ten gunste van individuen gemaakt en gesloten worden, terwijl al het nadeelige daarvan den vorst en het overige van het leger worden geweten. Zich aan een gevaar te onttrekken, en den toestand zijner krijgsmakers daardoor te verzwaren, wanneer anders had kunnen gehandeld worden, is onvergeeflijke lafheid. Een generaal, die in het vrije veld door overmagt wordt ingesloten, mag slechts aan één denkbeeld gehoor geven, namelijk om zich door te slaan. Hoevele heerlijke uitkomsten heeft men dikwerf niet zien verkrijgen van pogingen, die in den eersten oogopslag onmogelijk schenen, en die toch door besluitvolle mannen, welke slechts den dood voor oogen hadden, verkregen zijn. In buitengewone gevallen moet men ook buitengewonen moed aan den dag leggen.

Wanneer de Beijersche infanterie, die het dorp *Allerheim* zoo braaf verdedigd had, slechts nog een uur lang had blijven volhouden, namelijk tot zij op de aankomst van *Johan von Wert*, had gezien, dat zij niet ingesloten was, hoe geheel anders ware de uitkomst niet geweest!

Condé verdiende echter ten volle, door zijn standvastig

en besluitvol gedrag, de overwinning weg te dragen. Zij, die alle de handelingen van een geleverd gevecht aan wiskundige berekeningen willen onderworpen hebben, die de gebeurtenissen van den oorlog in het studeervak willen beoordeelen, zouden zeggen, dat *Condé* den vlergel, die hem nog overbleef, moest gebruikt hebben om zijnen terugtocht te dekken. Doch met zulke grondstellingen maakt men den oorlog tot een gebrekkig wiskundig spel, dat doorgaans onvolledige uitkomsten oplevert. De eer der wapenen ongeschonden te houden, is de eerste pligt van den bevelvoerder; de zorg voor het behoud zijner onderhebbenden, komt dan eerst in aanmerking, wanneer aan dezen eersten pligt voldaan is. En wanneer *Condé* met het korps onder *Turenne* den terugtocht begonnen had, dan had hij meer dan waarschijnlijk, eer hij aan den Rijn ware aangekomen, alles verloren. Zoo verloor de Maarschalk *de Contades*, na den veldslag bij Minden, op zijnen terugtocht, die hij uit laakbare voorzigtigheid beval, op het vernemen van het ongeluk het korps van den hertog *de Brissac* bij Crefeld overkomen, niet alleen de eer der wapenen, maar daarenboven nog meer menschen, dan in twee veldslagen buiten gevecht zouden zijn gesteld geworden. De pruisische generaal *Fink* kapituleerde in den zevenjarigen oorlog te midden van 18000 strijdbare soldaten, omdat hij door de Oostenrijkers met overmagt was ingesloten, en stemde nog daarenboven toe in den eisch des vijands, om den generaal *Wunsch*, die, vóór het sluiten van de kapitulatie, met zijne kavallerie zich eenen weg door den vijand gebaad had, terug te roepen. Deze uit eene verkeerd begrepene, blinde gehoorzaamheid aan de bevelen van zijnen chef, kwam terug om de wapens neder te leggen, zondert te bedenken, dat een chef in 's vijands handen geene bevelen meer te geven heeft.

3de Voorbeeld. *Massena* in het jaar 1800, door een ongelukkig uitvallend gevecht, van zijnen linker-vlergel, onder de bevelen van *Suchet*, afgesneden zijnde, zag zich plotselijk genooddaakt, om met het overschot van zijn legerkorps zich in Genua te werpen, alwaar hij weldra, te land door de Oostenrijkers en ter zee door de Engelschen, werd ingesloten. Alle toevoer alzo voor hem afgesneden zijnde, zond hij, door den nood gedrongen, op den 24sten April, de eskadrons kommandant *Franceschie* naar Parijs, om bij den eersten konsul te vernemen, of hij ontzet te hopen had. Deze moedvolle officier kwam, na ooggetuige van den togt der Franschen over den St. Bernhard geweest te zijn, van zijne gevaarvolle reis op den 26sten Mei in Genua terug, om den overwinnaar van Zurich te berigten, dat *Napoleon* weldra voor de muren van Genua zoude aankomen, met de aanbeveling aan de bezetting en de bevolking der stad, om met geduld en standvastigheid, de naderende bevrijding af te wachten. Hoezeer nu de

nood in de stad reeds zeer hoog gestegen was, zoo verspreidde echter deze tijding eene algemeene vreugde. Intusschen vielen eenige schepen, welke met den uit Marseille beloofden toevoer van koren bevracht waren, en die men met het grootste ongeduld verwachtte, in de handen der Engelsche kruissers. Dit ongeluk deed den nood en de moedeloosheid ten hoogsten top stijgen, terwijl daardoor de bezetting van de alsnu in vertwijfeling gebrachte bevolking alles moest vreezen. Tien dagen na de terugkomst van *Franceschie* waren er reeds verstreken, en tien dagen zijn eene eeuwigheid voor hongerige magen. Het geduld was uit, de Genuezen kwamen in oproer en noodzaakten *Massena* om aan de wet der noodzakelijkheid gehoor te leenen. Hij beloofde te onderhandelen, indien binnen 24 uren tijds geen hulp was komen opdagen. Getrouw aan zijn gegeven woord, zond hij op den 3^{den} Junij een zijner adjudanten naar den Oostenrijkschen generaal *Ott*. Het *toeval* wilde, dat deze parlementair, in het voorvertrek van genoemden generaal, een ordonnans-officier uit het hoofdkwartier van *Melas* aantrof, welke aan den generaal *Ott* het bevel gebragt had, om dadelijk de belegering op te breken en naar de Po te marcheren; dewijl de eerste konsul, reeds in Chevasko aangekomen zijnde, van voornemen was, om naar Milaan op te rukken. Er was geen oogenblik te verliezen, wilde het belegeringskorps niet afgesneden worden. De Fransche parlementair werd na den ordonnans-officier binnengelaten, en deze begon met de in zulke omstandigheden gebruikelijke zinsnede, dat zijn generaal, voor zijne troepen, nog eene maand levensmiddelen in voorraad had; dat de inwoners echter gebrek leden, en dat hij door het medelijden bewogen, geneigd was de vesting over te geven, als men hem met wapenen, bagage en zijne artillerie den vrijen aftogt wilde toestaan. *Ott* nam haastig dit aanbod aan, terwijl hij moeite had om zijne vreugde, over dezen, toen niet te verwachten, voorslag te verbergen.

Had *Massena* nog een dag gewacht, dan hadden de Oostenrijkers moeten opbreken; het *toeval* wilde het echter niet.

4de Voorbeeld. Eene gelijke tijdruimte, deed, in 1814, *Napoleon* van den Franschen troon afstand doen.

Gedurende de vredes-onderhandelingen te Chatillon, verklaarden de verbondene mogendheden, dat zij zich niet langer, aan den te Frankfort aangeboden grondslag van een te sluiten verdrag zouden houden. » Om vrede te behouden, » - zeiden zij toen - » moet Frankrijk binnen deszelfs oude grenzen terug gebragt worden ». Doch daarin wilde de fransche Keizer - zoo gewoon iets, wat hij nog bezat, vast te houden - niet treden. Het zoude welligt minder moeijelijk geweest zijn, om eenen leeuw zijne prooi te ontnemen, dan *Napoleon* tot toegeven te dwingen. Het congres werd alzo

gerekt, en *Caulaincourt* ontving op nieuw het bevel, van eene standvastige en onbevreesde houding ten aanzien der leden van het bedoelde congres te behouden. De gedurige overwinningen, welke de verbondenen intusschen behaalden, spoorden dezen aan, steeds dringender en stouter eischen te doen. Als eene laatste poging tot eene minnelijke schikking, werd aan *Napoleon* tot den 10^{den} Maart tijd gelaten, om aan te nemen of te verwerpen. Deze tijd verstreken en geene berigten van *Napoleon* ingekomen zijnde, vergunde men aan den Franschen afgezant, als een laatste termijn, nog vijf dagen. Ook deze verliepen, zonder dat *Napoleon* iets van zich had laten hooren, en noodzaakten *Caulaincourt* Chatillon, met eene beklemde borst, te verlaten. Niet ver van deze stad, ontmoette hij den kabinets-secretaris des Franschen Keizers, als overbrenger van zijne volmagten; doch..... het was te laat! Had *Napoleon* zich naar de omstandigheden weten te schikken, en slechts éenen dag vroeger tot een besluit kunnen komen, dan had hij welligt de kroon behouden. Het bevrijdings-nur van Europa had, tot geluk van het geheele menschedom, geslagen, en het *toeval* schonk daardoor aan Europa, kort daarna, eenen vijftienjarigen vrede.

5de Voorbeeld. Hoe groot de verliezen ook geweest waren, welke *Napoleon* gedurende den veldtogt van het jaar 1813 in het Noordelijke Duitschland geleden had, bleef hij echter bij zijn eenmaal genomen besluit, om de stelling aan de Elbe te behouden en van Dresden als wapenplaats zich te bedienen, volharden. Te dien einde verkreeg de Maarschalk *Macdonald* het bevel, om *Blucher* aan gene zijde van de Kaz-beek (meer bekend onder den hoogduitschen naam de *Kazbach*) in deszelfs stelling bij Jauer aan te vallen. Naar aanleiding van dezen last, beval genoemde Maarschalk den generaal *Lauriston*, welke het bevel over den regtervleugel van zijn legerkorps voerde, bij Goldberg eene stelling te nemen en de divisie *Puthod*, langs eenen omweg, over Schonau tegen Jauer te doen oprukken. Wat zijn eigen persoon betrof, *Macdonald* ging met het centrum van het 11de legerkorps, bij het aanbreken van den dag, over de Kaz-beek, en marcheerde toen langs den oever van den Neisse, op Jauer. Het derde legerkorps, onder het kommando van *Souham*, hetwelk den linker-vleugel zoude uitmaken, kreeg bevel, om bij Liegniz over de Kaz-beek te gaan, en zich alsdan aan het centrum weder aan te sluiten. De kavallerie van *Sebastiani* behoorde tot dit korps. Intusschen wilde het *toeval*, dat *Blucher* juist dienzelfden dag (26 Augustus) had gekozen, om den Maarschalk *Macdonald* op te zoeken en aan te grijpen. Te dien einde trok hij de Beek af in hetzelfde uur, dat *Macdonald* opwaarts langs dezelve marcheerde. Het slechte weder was oorzaak, dat de wederzijdsche legers elkander niet bespeurden, vóór dat zij op elkander stootten. Deze onver-

wachte aanraking had, onder voor den Maarschalk *Macdonald* ongunstige omstandigheden, op de vlakte tusschen Wahlstadt en de Kaz-beek, plaats. Zijn regter-vleugel was van zijn centrum gescheiden; *Lauriston* met *Langeron*, dien hij bij Goldberg had aangetroffen, in een scherp gevecht; *Puthod* was nog verre van het slagveld, en zelfs *Macdonald's* linker-vleugel met de kavallerie, nog terug. *Blucher* aan de Franschen geen tijd willende laten, om zich te vereenigen, greep dadelijk het korps, dat hij voor zich zag, met zijne kavallerie hevig aan, vóór dat 't zich ontwikkelen konde. Dit korps leunde alstoen met deszelfs regtervleugel aan de Neisse, doch deszelfs linkervleugel, die door de kavallerie van *Sebastiani* had moeten gedeckt worden, stond in de lucht. De linkervleugel kreeg alzoo bevel om zijnen marsch te bespoedigen, doch het scheen alsof een ongelukkig gesternte over de Franschen was opgegaan: infanterie noch kavallerie kon op den bepaalden tijd aankomen. De generaals *Souham* en *Sebastiani* waren elk eenen afzonderlijken weg voorgeschreven, waarlangs zij oprukken moesten; doch *Souham*, het kanonvuur hoorende, sloeg, ongeduldig wordende, den naasten weg in, en ongelukkigerwijze was het die, welke aan de kavallerie was aangewezen. Zoodoende troffen 5,000 paarden en 26,000 infanteristen op eenen engen weg, waar zij elkander wederzijds hinderden, gelijktijdig elkander aan, van oogenblik tot oogenblik nam het gedrang toe, vooral in het dorp Kroitsch, alwaar alles in verwarring geraakte.

Macdonald verweerde zich echter met zijne gewone dapperheid, hoezeer ook in zijne opene flank hevig aangevallen. Het lot van den slag was spoedig beslist. De Franschen weken terug, en verloren bij den overgang van den vloed, die door de zware regens buiten zijne oevers getreden was, vele menschen. Eene laatste poging aanwendende, stelde *Macdonald* zich aan het hoofd der troepen, aan welke het eindelijk gelukt was, om door de engte van Kroitsch heen te breken, doch ook deze werden met groot verlies teruggewezen; zelfs moest *Lauriston* zich over de Kaz-beek terugtrekken, vóór dat hij zich met de divisie *Puthod* konde vereenigen, welke laatste, op den regteroever van de Kaz-beek alleen overgebleven, door den vijand aangegrepen, nedergesabeld of gevangen gemaakt werd.

Men ziet hieruit, dat ook een goed veldheer, zonder misslagen te begaan, geslagen kan worden, waardoor zijn vroeger verkregen krijgsroem in eens in de schaduw gesteld wordt.

6de Voorbeeld. Ook *Turenne* en de groote *Condé* zijn, vóór het gevecht bij Blenau, in den burgeroorlog van 1625, gedurende eenen nachtmarsch, in tegenovergestelde rigting, elkander voorbij gemarcheerd, zonder elkander te

bemerken. Toen de dag aanbrak, ontdekten zij evenwel el-
kanderen door het trompetten-geschal en het trommel-mu-
ziek. *Turenne*, welke het koninklijke leger kommandeerde,
hield het voor onmogelijk, het driemaal sterker en daaren-
boven door *Condé* aangevoerde leger het hoofd te bieden.
Uit dien hoofde, stelde hij zijne troepen achter eene engte
op, en versterkte deze door eene opgeworpene zware bat-
terij. De Prins drong evenwel in deze engte, doch werd
door de kavallerie van *Turenne* overhoop geworpen, vóór
dat hij zijne troepen konde ontwikkelen; deze laatste de-
maskeerde vervolgens zijne batterij, waardoor de verwar-
ring in het leger van *Condé* toenam en hij genoodzaakt
werd, terug te trekken.

7de Voorbeeld. De veldslag bij Liegnitz, in den veldtogt
van 1760, kwam voort uit eene toevallige ontmoeting, bij
welke *Fredrik de Groot*e zich uit het gevaar redde,
waarin zijne gewaagde manoeuvres hem gevoerd hadden. De
overwinning, daarbij op *Laudon* behaald, had hij alleen
aan het geluk, dat hem begunstigde, te danken.

Frederik was namelijk, na de inneming van Glatz door
Laudon, met 64 bataillons en 109 eskadrons uit Saksen
naar Silezië opgerukt, over Sagan naar Bunzlau mar-
cherende, alwaar hij den 7den Augustus aankwam. *Daun*
volgde deze beweging, evenwijdig met het Pruisische le-
ger, door Bantzen en Reichenbach en vereenigde zich bij
Striegau met *Laudon*. De Koning, die zich bij Breslau
met Prins *Hendrik* vereenigen wilde, vernam bij zijne aan-
komst op den 9de te Liegnitz, dat *Daun*, *Laudon* en *Lacij*,
den regter-oever van de Kaz-beek bezet hielden, waardoor
zijne communicatie met Breslau en Schweidnitz afgesne-
den was; als ook dat *Soldikof* met 60,000 Russen bij
Breslau stond en zijnen rug bedreigde. De toestand des
Konings was alzoo zeer hagchelijk; dewijl hij geene levens-
middelen voor zijne troepen in voorraad had, en door
eene driemaal sterkere magt dan de zijne, was ingesloten.

Ma eenige mislukte proefnemingen, om zijne verbinding
met Schweidnitz en Landshut te herstellen, gaf hij zijn
plan, om naar Breslau te marcheren, op, en rukte, op
den avond van den 14den Augustus, van Liegnitz op, om
op Glockau te trekken, ten einde in deze vesting eenen steun
te vinden. Bij zijnen afmarsch, liet hij de wachtvuren
zijner onde stelling den ganschen nacht aanhouden, om
den vijand in den waan te laten, dat het Pruisische le-
ger onbewegelijk was gebleven. Intusschen had *Daun* be-
sloten, om op dienzelfden dag den Koning slag te leveren,
en had daartoe aan *Laudon* een bevel gezonden, om in den
nacht van den 14den op den 15den, over de Kaz-beek te
trekken en de hoogten bij Phaffendorf te bezetten; terwijl
hij hem tevens daarbij kennis gaf, dat hij zelf op
Liegnitz zoude marcheren, om op deze wijze het Pruis-
sische leger tusschen twee vuren te brengen. Als nu de

Koning, tegen drie uren des morgens, op de hoogten bij Phaf-
fendorf eene stelling wilde nemen, ontdekte eene patrouille
Pruissische huzaren het aanrukkende korps onder de be-
velen van *Laudon*. Zonder tijd te verliezen, liet de Ko-
ning hem aanvallen. *Laudon* niet anders vermoedende,
dan dat hij met eenige park-wachten en wagentrein zoude
te doen hebben, naardien hij den Koning nog in zijne
oude stelling gelegerd dacht, liet de aanvallende Pruis-
sche troepen ook van zijnen kant met hevigheid aangrij-
pen. *Frederik* bragt daarop zijnen linker-vleugel voor,
en reeds te vijf uren was de overwinning behaald, en *Lau-
don* met een verlies van 10,000 man en 86 stukken ge-
schut, in de Kaz-beek geworpen. Toen *Daun* nu om vijf
uren in Liegnitz, twee uren van het slagveld gelegen, aan-
kwam, en van de nederlaag van *Laudon* berigt kreeg,
trok hij eenen halven dagmarsch terug. Deze geluk-
kige gebeurtenis opende den Koning den weg naar Bres-
lau, en deed hem zijne vereeniging met Prins *Hendrik* be-
werkstelligen.

8ste Voorbeeld. De eerste konsul was voor Marengo in
de valsche vooronderstelling, dat *Melas*, dien hij slag had
willen leveren, hem ontweken was, dewijl men slechts
afzonderlijke Oostenrijksche troepen in het gezicht kreeg, en de
vijand, dacht men, had hij het naderende fransche leger het
hoofd willen bieden, voorzeker de schoone vlakke van
Marengo, waarop zijne talrijke kavallerie hem zoo veel
dienst konde bewijzen, geenszins zoude hebben veronacht-
zaamd. Daar *Napoleon* nu verder vermoedde, dat de vijand,
die zich door den overtocht van den St. Bernard door het fran-
sche leger, van zijne operatie-linie en depôtszag afgesneden
en tusschen zijn leger en het legerkorps van *Suchet*
ingedrongen, naar Genua op marsch was gegaan, ten
einde zich aan de Engelsche vloot te rug steunen, zoo zond
hij het legerkorps onder *Desaix*, met geforceerde mar-
schen, naar zijnen uitersten linker-vleugel, met bevel om den
steenweg van Alessandria gade te slaan. De divisie van
Victor werd tot aan Marengo vooruitgeschoven, van waar
dezelve eene Oostenrijksche achterhoede van 3 à 4000 man
verdrong. Het korps van *Lannes* legerde zich regts achter
Marengo, terwijl de eerste konsul zijn hoofdkwartier in
Torre di Garafolo opsloeg. *Melas*, zijne hagchelijke stel-
ling niet inziende en op zijne overmagtige strijdkrachten
vertrouwende, trok op den 14den Junij (1800), met het
aanbreken van den dag, over drie bruggen den Bormido
over, en greep het dorp Marengo met onstuimigheid aan. De
eerste konsul, die inmiddels, om tien uren des mor-
gens, op het slagveld aankwam, en bij het hooren van het
hevige kanonvuur op het vermoeden kwam, dat het Oos-
tenrijksche leger den aanval had begonnen, zond daarop
aan *Desaix* het bevel, om dadelijk naar Guiliano terug te
keeren. In dien tusschentijd hadden de Oostenrijkers Ma-

rengo genomen en de divisie van *Victor*, na eenen manmoedigen tegenstand, in de volkomenste verwarring gebragt; weldra was de vlakte, links van het slagveld, met fransche vlugtelingen bedekt, die door het geroep: » *alles is verloren* », de verwarring niet weinig deden toenemen. *Lannes* was, eenigzins rugwaarts van Marengo, met de Oostenrijkers, die na de inneming van het dorp links opmarcheerden en zich tegenover den Franschen regtervleugel stelden, in gevecht. De eerste konsul liet daarop het bataillon konsulaire garde, van *Lannes*, regts in eene goede stelling voorwaarts rukken, ten einde den vijand op te houden; voerde de 72ste halve brigade, in persoon, tot ondersteuning van *Lannes* aan, en zond de reserve divisie onder *Carra St Cyr*, op den uitersten regtervleugel naar Castel Ceriolo, om in de flank van den Oostenrijkschen linkervleugel te opereren. Intusschen bemerkte het Fransche leger, te midden dezer groote vlakte, de tegenwoordigheid van den eersten konsul, door zijnen staf omgeven en begeleid van 200 grenadiers te paard. Dit was genoeg, om de hoop op overwinning wederom levendig te doen worden; het vertrouwen keerde weder en de vlugtelingen begonnen zich wederom te verzamelen. *Lannes*, door de groote overmagt tot wijken gedwongen, bewerkstelligde echter zijnen terugtogt met de grootste koelbloedigheid. Drie uren bragt hij door, om, door 80 stukken geschut beschoten, eenen weg van drie kwart uur gaans af te leggen, in welchen tijd *St Cyr* den linker-vleugel der Oostenrijkers omtrok. Tegen 3 uren kwam het korps van *Desaix* aan, waarna hetzelfde door den eersten konsul op den straatweg van Giuliano werd opgesteld. *Melas*, vermoeid zijnde, en meenende dat de overwinning behaald was, liet aan den Generaal *Zach* de taak over, om de Fransche troepen te vervolgen; ging naar Alessandria terug en zond van daar eenen renbode naar Weenen, met het bericht van den gewonnen veldslag. *Zach* meende, dat het Fransche leger over den straatweg van Tortona terugtrok, en wilde daarom hetzelfde achter Giuliano den pas afsnijden; doch de eerste konsul had, reeds bij den aanvang van het gevecht, zijne terugtogts-linie veranderd, en dezelve tusschen Sale en Tortona aangewezen. Het korps van *Lannes* refuseerde dan ook, gedurende deszelfs achterwaartsche beweging deszelfs linkervleugel, en volgde alzoo den weg naar het aangewezen punt. *St. Cyr*, was reeds werkelijk deze nieuwe lijn genaderd, als *Zach* deze beide korpsen als afgesneden beschouwde. In dien tusschentijd had de divisie van *Victor* zich weder verzameld. De kavallerie bevond zich regts van *Desaix* en achter den linker-vleugel van *Lannes*, voor Giuliano, in massa bijeen. Kogels en granaaten vielen op dat dorp, toen een korps van 6000 Oostenrijksche Grenadiers, tot links van hetzelfde was doorgedrongen. *Desaix* kreeg intusschen van den eersten konsul

het bevel, om zich met zijne geheele divisie op dat korps te werpen, en juist toen hij de eerste maatregelen nam, om aan dit bevel te gehoorzamen, trof hem eenen kogel in het hart. De reeds begonnen beweging werd door dit ongeluk niet gestoord, daar integendeel de Generaal *Boudet*, die hem opvolgde, deze gelegenheid te baat nam, om de soldaten met de grootste geestdrift op den vijand te doen losstorten, ten einde den dood van hunnen geliefden chef alzoo roemrijk te wreken. Gelijktijdig deed de Generaal *Kellerman*, met de zware kavallerie, eenen stouten aanval, waardoor, in minder dan een half uur tijds, deze 6000 grenadiers in verwarring geheel uiteen en verstrooid, en *Zach* met zijnen geheelen staf gevangen genomen werden. *Boudet* rukte in den stormpas vooruit, terwijl *St. Cyr* tegenover den linkervleugel der Oostenrijkers ageerde, en de brug over den Bormido naderde. In een oogenblik was de Oostenrijksche armee in de verschrikkelijkste verwarring. 10,000 ruiters, welke in de vlakte verspreid waren, vlogen in galop naar bovengenoemde brug, uit vrees van dezelve door *St. Cyr* ingenomen te zien, alles overhoop werpende, wat hun den weg stremde. De divisie van *Victor* nam hare vorige stelling wederom in, terwijl het Oostenrijksche leger in verwarring op de vlugt was. Op de brug zelve was het gedrang en de wanorde het grootste, en, bij het invallen van den nacht, was alles, wat aan deze zijde had moeten blijven, door het Fransche leger gevangen genomen.

Wij zouden deze en andere voorbeelden nog kunnen vervolgen, doch wij achten onze taak hier voor afgedaan; dewijl dit vertoog alleen de strekking heeft gehad, om te bewijzen, van hoeveel belang de krijgsgeschiedenis voor de studie der krijgswetenschappen is. Indien hetzelfde eenig genoeg aan de lezers van den *Spectator* heeft verschafft, dan acht de schrijver zijnen arbeid dubbel beloond.

L. . . de
den 16 Jan. 1834.

V. R.

OVERZIGT

DER VELDTOGTEN IN DE JAREN 1792, 1793, 1794
EN 1795, VOOR ZOO VERRE DIE OP DEN NEDER-
LANDSCHEN BODEM, OF OP DESZELFS GREN-
ZEN HEBBEN PLAATS GEHAD.

1^e ARTIËL.

Zoo het grondig kennen van de Algemeene geschiedenis en die van bijzondere volken, voor ieder beschaafd mensch in het algemeen eene noodzakelijke behoefte is, zoo is in het bijzonder de krijgsgeschiedenis, voor hem die aanspraak wil maken, op den naam van een ervaren en

geoeffenden krijgsman, eene onmisbare wetenschap. Daardoor alleen leert men tot oorzaken en gevolgen opklimmen en zal men door toepassing op gelijksoortige gevallen - het kwade vermijdende, het goede opvolgende - de kans, om in het voorgestelde doel te slagen, vermeederen en dusdoende het lot der toevertrouwde krachten, zoo min mogelijk aan de wisselvalligheden des oorlogs overlaten. Indien reeds de algemeene krijgsgeschiedenis op den voorgrond der studien van elk krijgsburger moet staan, dan wordt nog, om zoo veel te meer redenen, de kennis der geschiedenis van de op vaderlandschen bodem gevoerde oorlogen en krijgsbedrijven, voor den burger, die, ter verdediging van dien grond in 't wapen staat, een heilige plicht. Zal ook hij, eenmaal geroepen om, in hoogere of lagere rangen, dit voortbrengsel van der vaderen nijverheid te helpen verdedigen, daartoe in staat zijn, dan moet hij de krachten kennen, welke daarin sluimeren, en gewis, niets leert die krachten beter beoordeelen en naar waarde schatten, dan het uagaan der vroeger op dien grond gevoerde oorlogen, en vooral de in een kort bestek in één gedrongen rangschikking van groote pleiten, daarop beslist.

De voor bijzondere personen alleen belangrijke daadzaken wegvallende, blijven ook dan nog de naakte hoofdtrekken dier oorlogen over, welke naar mate zij zich te gemakkelijker aan den geest voordoen, ook de meeste vruchten te hopen geven.

Zoo ook al de door eigen ondervinding geoeffende krijgsman, met het noodige verstand begaafd, een steun der legerscharen mag heeten, en zoo zich ook, hier en daar en als in de verte, enkele groote oorlogshelden hebben opgedaan, die, als bij ingéving, de schitterendste, doch ook wijsdovattendste ontwerpen, uitvoerden, dan is er toch van de uitzondering niet tot den algemeenen regel te besluiten, en blijft ook zonder dat de vaderlandsche krijgsgeschiedenis de belangrijkste te verkrijgen kennis.

Die wetenschap, - de oorlogskunst - heeft sedert *Frederik de groote*, reuzenschreden gemaakt (*); veelal heeft men, in de, sedert zijnen tijd gevoerde oorlogen, de beginselen door dezen grooten veldheer gevolgd, met vrucht toegepast; doch ook dikwerf, hierin geenszins de ondervinding raadplegende, de grootste afwijkingen begaan, welke dan ook steeds, zoo andere zaken dit niet beletten, de schromelijkste gevolgen na zich sleepten.

Voor den tegenwoordigen tijd blijft het dus belangrijk, om, bovengenoemd roemrijk tijdstip tot punt van uitgang kiezende, de op den Nederlandschen bodem gevoerde oorlo-

gen na te gaan en te toetsen. Het is met dit oogmerk, en om zoo mogelijk ook daardoor de vaderlandsche militaire kennis te vermeederen, dat het volgende opstel vervaardigd is. Men verwachtte niet, in hetzelfde nog onbekende of niet vermelde daadzaken aan te treffen: de oorlogen van 1792 tot 1795 zijn meermalen en uitvoerig behandeld, doch ook de verspreiding dier werken is niet zoo algemeen, als zij wenschelijk ware. *Jomini*, *Porbeck*, *Gaij de Vernon*, *David*, buitenlandsche maandwerken en eenige Nederlandsche schrijvers, zijn de bronnen, waaruit geput is. Met terugzigt op de omstandigheden, waarin Nederland verkeert, hoopt men de bovenvermelde oorlogen in hoofdtrekken te schetsen, en de door gemelde schrijvers gemaakte opmerkingen, hiertoe betrekkelijk, daarbij aan te halen.

VELDTOGT VAN 1792.

(PLAAT II.)

Ten gevolge der in Frankrijk sedert 1789 plaats grijpende staatkundige verwikkelingen en daarop gevolgde omwenteling, was reeds sedert eenigen tijd, tusschen de voornaamste rijken van Europa en het eerstgenoemde, eene botsing ontstaan, waarvan de oorzaak en het doel hier ter zijde worden gesteld; doch waarvan het genoegzaam zal zijn te melden, dat die botsing gevolgd werd door de oorlogsverklaring van het Fransche rijk, op den 20sten April 1792, aan den Keizer van Duitschland of liever van Oostenrijk.

Laatstgenoemd rijk was op dat oogenblik alles behalve ten oorlog toegerust. In België, de meest bedreigde staat, was slechts een leger van 25,000 man, onder den Hertog van *Saxen Tesschen*.

De Franschen hadden drie legers op hunne grenzen; het eene in den Elzas, onder den Maarschalk *Luckner*, het tweede aan den Moezel, onder den Generaal *Lafayette*, en het derde op de grenzen der Oostenrijksche Nederlanden, onder den Maarschalk *Rochambeau*.

Het plan van den veldtogt van dit jaar - zijnde een inval in België - berustte op onuitvoerbare gronden, waarbij legers op 60 uren afstands, op een bepaald punt en tijdstip, ter ondersteuning elkander zouden genaderd zijn. De kwalijk uitgevoerde expeditie op *Veurne*, *Mons* en *Doornik*, met de daarop gevolgde nederlaag van den 29sten April, was dan ook het gevolg hiervan. *Lafayette* kwam evenwel den 30sten April te *Bovines*, dan ten gevolge van de evengenoemde nederlaag, trok hij insgelijks terug en wel op het geretrancheerde kamp bij *Valenciennes*, met ruim 11,000 man.

Na het doen van eenige kleine togten, en het overgeven van het bevel door *Rochambeau* aan *Luckner*, bezetteden de Franschen de legerkampen van *Famars* (onder *Valenciennes*) van *Maulde* (tusschen *St. Amant* en *Doornik*), terwijl *Kellerman* en *Luckner* aan de *Saar* verbleven.

(*) *Frederik* plagt te zeggen: "De oorlog is eene wetenschap voor verstandigen, eene kunst voor middelmatigen en een handwerk voor dommen."

Terwijl Frankrijk bedreigd werd door de zich van alle zijden zamen trekkende legers van de gecoaliseerden, verloor Lodewijk XVI op den beruchten 10^{den} Augustus zijne vrijheid. *Lafayette* werd, hierdoor genoodzaakt, zijne bedoelingen bloot te leggen.

Door zijn leger verlaten, moest hij zijn heil in de vlugt naar zijne vijanden zoeken; men mag zeggen te vroeg of te laat ontmaskerde hij zich.

Kellerman kwam in plaats van *Luckner*, en de laterzoo bekend geworden Generaal *Dumouriez* bekwam het opperbevel over de aan deze grenzen gevestigde Fransche krijgsmagt.

Pruissen bragt reeds in April, ten gevolge eener tusschen dat Rijk en Oostenrijk, te *Pilnitz*, geslotene overeenkomst, een leger te velde. De Koning kwam den 25sten Julij te *Reinebach* bij deze zijne krijgsmagt aan, en deed den 30sten daaraanvolgende met dezelve eenen inval over den *Moëzel* in Champagne.

In dezen veldtocht, waarin de Pruisen aanvankelijk overwinnaars waren, en *Longwij* en *Verdun* innamen, begreep *Dumouriez*, die eene vrij wat geringere magt bezat, dat hij zich achter de *Argone* moest trachten staande te houden, althans zulks in het zoo bekende kamp van *St. Menehould* moest doen. Dit laatste gelukte hem volkomen, nadat hij eerstgenoemde positie, door het kwalijk bezetten van eenen post aan zijnen regtervleugel, welke de Pruisen innamen, moest verlaten.

Daarna had den 21sten September de bekende slag bij *Valmij* plaats, welke, zonder eenige tactische of strategische resultaten op te leveren, groot geroep van zich heeft doen opgaan.

Inmiddels was de gesteldheid der beide legers, door het aanhoudende slechte weder en de daaruit voortgevloede ziekte, zeer bedenkelijk, zoodat dan ook ten gevolge eener overeenkomst - men heeft althans reden zulks te gelooven, zegt *Jomini* - de Pruisen hunnen bekenden en niet zeer ordevollen terugtocht aannamen.

Terwijl dit voorviel in Champagne, vond zich het zeer verzwakte leger van het Noorden genoodzaakt, het kamp van *Maulde* te verlaten, ten einde eene meer geconcentreerde stelling bij *Eruille* te betrekken; dan op het oogenblik (8 September), dat dit kamp zoude verlaten worden, werd dit leger door den Hertog van *Saxen-Tesschen* in de flank en in het front aangevallen, waardoor hetzelfde gedeeltelijk naar *Valenciennes*, gedeeltelijk naar *Condé* en *Bouchain* moest terugtrekken.

De Hertog meende, dat alsnu welligt het oogenblik gunstig zoude zijn, om ten voordeele der Pruisische legers eene afleiding te maken, en besloot daarom tot het bombardement van *Rijssel*, in de hoop, dat de talrijke bevolking de zwakke bezetting tot de overgave zoude dwingen, alzo zijne middelen, tot het uitvoeren van een geregeld beleg, ongenoegzaam waren; het tegendeel ge-

beurde, zoodat het beleg, hetwelk den 29sten September begonnen was, den 8sten October, na een nutteloos bombardement, moest worden opgebroken, waardoor dan ook deze zoogenaamde afleiding geheel verviel, en het lot onderging, 't welk elke afleiding (*diversion*), zegt *Jomini*, moet te beurt vallen, die niet in dadelijk verband staat met het hoofdkorps en deszelfs operatien.

Na den terugtocht der Pruisen begaf *Dumouriez* zich naar *Parijs*, ten einde aldaar nieuwe voorschriften te erlangen: hij besloot met drie legerkorpsen de Oostenrijksche Nederlanden aan te vallen; de Generaal *Valence* zou met ruim 20,000 man, den regtervleugel uitmaken en van *Givet* over *Namen* rukken. Door bijkomende omstandigheden werd deze beweging echter niet uitgevoerd. Het tweede korps van 12,000 man, onder den generaal *Harville*, zoude van uit *Maubeuge*, *Charleroi* bereiken, ten einde den linkervleugel der Oostenrijkers te bedreigen, en naderhand, gezamenlijk met evengemeld korps, den aftoeg der Oostenrijkers op Luik te beletten.

Het centrum, van 40,000 man, door *Dumouriez* zelve aangevoerd, zoude het vijandelijke leger bij *Mons* aanvalen, en daarna op *Brussel* trekken.

De linker-vleugel eindelijk, onder *Labourdonnais*, sterk 18,000 man, zoude op *Doornik* rukken, ten einde den vijand te noodzaken, deszelfs verdedigende krachten uit te breiden.

Het Oostenrijksche leger, bestemd om dezen inval af te weren, had de navolgende posten bezet:

De generaal *Latour* was, met 8,000 man, gelegerd bij *Doornik*; de Hertog van *Saxen-Tesschen* met 20,000 man, bij *Mons*; eene divisie tegenover *Condé*; een ander klein legerkorps bij *Burij*, om met hetzelfde gemeenschap te houden; een geringer detachement te *Warneton* (ten N. van de vereeniging der *Leije* en *Marque*) en eindelijk eenige kleine korpsen te *Tourloin*, *Lunnois* en *Roubais* (zuidelijk van *Meenen*) bestemd om *Rijssel* te verontrusten.

Dadelijk na de aankomst van *Dumouriez* bij het leger, rukte de generaal *Berneron* (28sten) met 8,000 man over *Condé*, tegen het bosch van *Bremissart*, ten einde *Ath* en *Leuze* te bedreigen en dusdoende de hoofdgemeenschap der Oostenrijkers, tusschen *Doornik* en *Mons*, af te snijden.

De generaal *Beurnonville* bezette met de voorhoede *Quievrain* en was dus in gemeenschap met bovengenoemd vooruitgeschoven korps. Een ander korps onder *Labourdonnais*, hield den generaal *Latour* bij *Doornik* in bedwang, waardoor de kleine vooruitgeplaatste korpsen van *Tourloin*, enz., zich op *Doornik* moesten terug trekken.

De generaal *Harville* kwam aan den regtervleugel der Franschen, bij het reeds uit den slag van *Malplaquet* in 1709, bekende *Sars-Bosch*.

Het leger onder den Hertog van *Saxen-Tesschen* steunde

voorwaarts *Mons*, met zijnen regter-vleugel aan *Jemappe*, met den linker aan *Cuesmes*; de regter-vleugel maakte achterwaarts, de linker voorwaarts eenen haak (abcd pl. II). De ingenomene stelling, uit zich zelven reeds zeer sterk, was nog door verschansingen (e e enz) gedekt. Het dorp *Jemappe* dekte den achterwaarts-springenden regter-vleugel; doch de linker-vleugel was zonder natuurlijk dekings-middel (en Pair) opgesteld.

Na enkele onbeduidende schermutselingen, waarbij eenige voorwaarts gelegene dorpen en posten, als *Bossu*, *Wasmes* enz. genomen en hernomen werden, bezetten de Franschen den 4de November *Wasmes*, *Paturage* en *Frameries* met hunne voorhoede,

Den 5^{den} November werd door *Dumouriez* besteed, tot het verder voltooijen zijner beschikkingen; een sterk korps, bestemd om *Jemappe* in den rug aan te vallen (fg) verontrustte *Quaregnon*; de voorhoede onder *Beurnonville* ging den regtervleugel versterken, tusschen *Frameries* en *Paturage* (hi), waarvan de regtervleugel gedekt werd door ligte kavallerie (k). Het centrum (lm), onder de bevelen van den Hertog van *Chartres* (tegenwoordigen koning der Franschen) maakte eenen inspringenden hoek, met deszelfs linkerzijde voorwaarts, en de andere leunende tegen *Paturage*. De kavallerie-reserve (no), voorwaarts *Wasmes*, werd door vier bataillons (pq) ondersteund; de reserve infanterie stond links van laatstgenoemde kavallerie, op drie linien (rs.)

De generaal *Harville* stelde zich (tu) links van *Ciplij*, de regtervleugel genaderd zijnde tot den weg van *Mons* naar *Maubeuge*.

Dusdanig opgesteld, bleef het Fransche leger den nacht van den 5^{den} op den 6^{den} November onder de wapenen in kolonne staan.

De bevelen van *Dumouriez* tegen den volgenden dag, waren, dat de generaal *Harville* (tu), de bewegingen van den regtervleugel (i) volgende, den linkervleugel des vijands moest zien om te trekken, en dezen, na een gelukkig treffen, door over den berg *Palizel* (ten Z. O. van *Mons*) tot op den straatweg naar *Brussel* te gaan, den terugtogt naar laatstgemelde plaats af te snijden.

De generaal *Ferrand*, (fg) moest met den linker-vleugel *Quaregnon* nemen en daarna den regtervleugel des vijands omtrekken. De Hertog van *Chartres* (lm) zoude *Jemappe* aanvallen; de generaal *Beurnonville* moest het gevecht beginnen, door den linker-vleugel (d) der Oostenrijkers aan te vallen en de redoutes te doen beschieten. Des morgens om acht uren begon het gevecht; de linker-vleugel der Franschen hield zich voorwaarts *Quaregnon*, zonder door te dringen tot *Jemappe*, terwijl *Beurnonville* niet geslaagd was in het tot zwijgen brengen van het geschut der redoutes. De Aide-de-Camp *Thouvenot* werd hierop door *Dumouriez* naar gezegden linkervleugel gezonden, aan welken officier het dan ook gelukte, denzelven voorwaarts te doen rukken en de verschansingen benevens het dorp *Jemappe* te veroveren; het centrum, onder den Hertog van *Chartres*, gelukte het insgelijks, na vele zwaarigheden ontmoet te hebben, zich van de voorliggende redoutes meester te maken, zoodat de Oostenrijkers genoodzaakt waren terug te trekken.

Ook aan den regtervleugel werd niet met de door *Dumouriez* verlangde veerkracht gewerkt. Hij stelde zich

dien ten gevolge zelf aan het hoofd van de aldaar in wanorde geraakte kavallerie en dreef die der Oostenrijkers terug; terwijl ook daarna, onder het aanheffen van den Marseillaanschen marsch, de voorliggende redoutes, na eenen hevigen wederstand, vermeersterd werden.

De generaal *Harville* daarop last ontvangende zijne beweging regts, ten voorschreven oogmerk, aan te houden, deed zulks niet met de vereischte vlugheid; zoodat de Oostenrijkers, onder de bescherming van *Mons*, hunnen terugtogt konden aannemen en het hoofdkorps tusschen *Braine le Comte* en *Tubise* bragten.

Men rekent het aan beide zijden buiten gevecht gestelde aantal strijders op circa 4000.

Men wil dat *Dumouriez* in dezen slag den grooten mislag beging, van eenen front-aanval te doen, en daarbij trachtte, den regtervleugel der Oostenrijkers, juist hun sterkste punt, te vermeesteren, terwijl, zoo hij slechts eenige bataillons op zijnen linkervleugel, tusschen *Paturage* en *Quaregnon* in observatie had gesteld, en met het geheele leger eene beweging regts had gemaakt, ten einde den linkervleugel der Oostenrijkers om te trekken, aan te vallen en de redoutes in den rug te nemen, hierdoor hun den aftogt zou zijn benomen geworden.

De Oostenrijkers trokken verder terug door *Brussel*; *Dumouriez* ontmoette den 13^{den} November hunne achterhoede bij *Anderlecht*; den 14^{den} rukten de Franschen *Brussel* binnen. De generaal *Valence* begaf zich hierop naar *Namen*, ten einde die vesting te belegeren; *Labourdonnais*, met hetzelfde oogmerk naar *Antwerpen*.

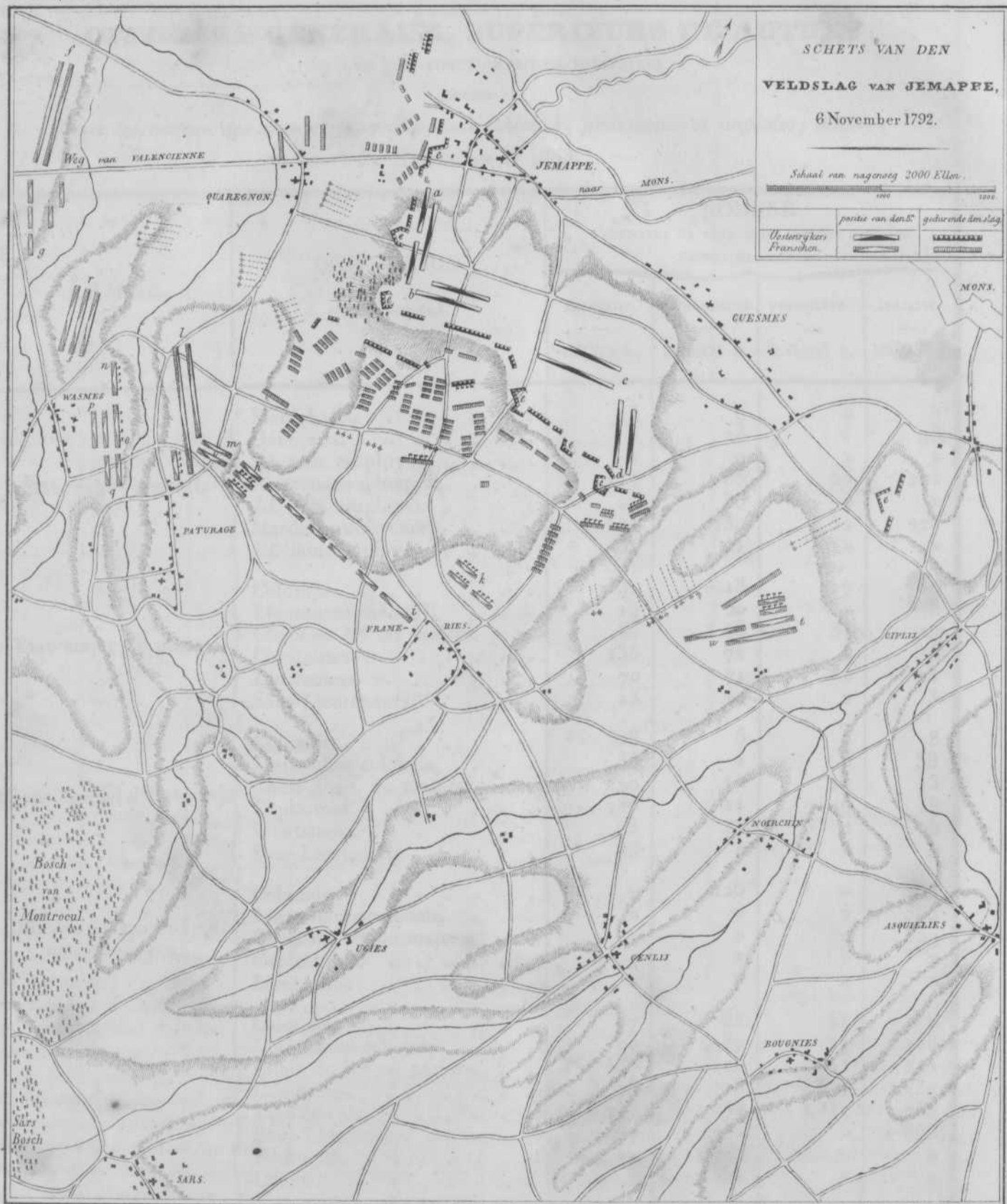
Het hoofdleger der Franschen vervolgde de Oostenrijkers over *Leuven*, *Thienen* enz. tot *Luik*, alwaar hetzelfde, na onbeduidende gevechten, den 28sten aankwam; de Citadel van *Antwerpen* was reeds den 26sten bij verdrag overgegaan, terwijl *Namen* den 2^{den} December volgde.

Het plan van *Dumouriez*, om reeds toen *Maastricht*, dat aan Holland behoorde, te belegeren, uit Parijs tegengewerkt wordende, vergenoegde hij zich de Oostenrijkers te vervolgen, en den 3sten December *Aken* te bezetten, waarna de legers de winter-kwartieren betrokken.

Jomini maakt tegen het gedeelte van den veldtogt van *Dumouriez*, boven vermeld, zeer scherpe aanmerkingen, en beweert onder anderen, dat de zoogenaamde operaties van de generaals *Valence* en *Labourdonnais*, om de Oostenrijkers in den flank te vallen, of te noodzaken hunne verdedigings-middelen uit te breiden, geen het minste nut hadden, als werkende geheel buiten den kring van het hoofdleger, en dat, zoo de Oostenrijkers toenmaals nog niet zoo hadden vastgehouden aan het zoogenaamd *Cordon Systeem*, dit gewis voor *Dumouriez* de noodlottigste gevolgen had kunnen opleveren, alzoo zij hunne krachten, in plaats van die te verdeelen, slechts hadden behoeven te vereenigen, om hem met overmagt het hoofd te bieden.

Ook merkt *Jomini* op, dat zoo aan het vroeger vermeldde korps onder *Berneron* eene aanzienlijke sterkte ware gegeven, hetzelfde daarenboven reeds aanvankelijk met vrucht, na den marsch tusschen *Ath* en *Leuze*, in den rug der Oostenrijkers zoude hebben kunnen werken, en gewis, in verband met den aanval op *Jemappe* en dien op den linker-vleugel, het Oostenrijksche leger van 20,000 man, door 60,000 man aangevallen, in eenen bezwaarlijk te redden toestand gebracht zoude hebben.

Tekening van H. J. Backer te Dordrecht.

ÉTAT COMPARATIF

DES

OFFICIERS GÉNÉRAUX, SUPÉRIEURS ET AUTRES

AINSI QUE DES FONCTIONNAIRES MILITAIRES

COMPRIS

Dans les cadres des armées française, autrichienne, prussienne et anglaise, d'après
les *Annuaire*s de 1833.

ARMES.	DÉSIGNATION DES OFFICIERS.	NOMBRE D'OFFICIERS DE TOUT RANG COMPRIS DANS LES CADRES DES ARMÉES.			
		FRANÇAISE.	AUTRICHIENNE.	PRUSSIENNE.	ANGLAISE.
		— 462,229 h.	— 542,000 h.	— 250,000 h.	— 100,000 h.
État-major général.	Maréchaux.	13	9	»	7
	Généraux.	»	24	4	98
	<i>Id.</i> non employés.	»	9	»	»
	Lieutenans-généraux.	129	85	25	204
	<i>Id.</i> non employés.	21	36	»	»
	Maréchaux-de-camp.	194	130	52	226
État-major de places.	<i>Id.</i> non employés.	61	71	»	»
	Colonels.	30	13	17	10
	Lieutenans-colonels.	19	20	»	8
	Chefs de b ^{on} a ou majors.	55	48	31	10
	Capitaines.	135	74	4	8
	Lieutenans.	70	71	»	13
Corps spécial d'état-maj.	Sous-Lieutenans.	13	10	»	3
	Colonels.	28	5	5	8
	Lieutenans-colonels.	35	4	3	38
	Chefs d'esc. ou majors.	120	12	19	13
	Capitaines.	286	24	19	38
	Lieutenans.	63	12	1	28
Officiers de toute arme non employés.	Sous-Lieutenans.	53	»	»	»
	Colonels.	»	126	»	269
	Lieutenans-colonels.	»	»	»	563
	Chefs de b ^{on} a ou majors.	»	»	»	529
	Capitaines.	»	»	»	»
	Lieutenans.	»	»	»	»
Infanterie.	Colonels.	97	81	41	»
	Lieutenans-colonels.	92	87	21	128
	Chefs de b ^{on} a ou majors.	450	222	141	214
	Capitaines.	3,076	1,708	513	1,137
	Lieutenans.	2,738	1,784	2,341	1,752
	Sous-Lieutenans.	2,587	2,014	»	868
	Foehnrich.	»	1,429	»	»
Cadets.	»	1,521	»	»	

ARMES.	DÉSIGNATION DES OFFICIERS.	NOMBRE D'OFFICIERS DE TOUT RANG COMPRIS DANS LES CADRES DES ARMÉES.			
		FRANÇAISE.	AUTRICHIENNE.	PRUSSIENNE.	ANGLAISE.
		462,229 h.	250,000 h.	250,000 h.	100,000 h.
Cavalerie.	Colonels.	57	38	24	»
	Lieutenans-colonels.	54	41	6	35
	Majors ou chefs d'escadron.	185	65	47	44
	Capitaines.	862	542	154	176
	Lieutenans.	707	469	737	266
	Sous-lieutenans, enseignes ou cornettes.	1,067	546	»	154
	Cadets.	»	270	»	»
Artillerie.	Colonels.	47	8	4	20
	Lieutenans-colonels.	48	11	2	42
	Chefs d'escadron ou majors.	145	43	39	»
	Capitaines.	599	201	167	177
	Lieutenans.	290	275	616	196
	Sous-lieutenans.	145	330	»	»
	Cadets.	»	158	»	»
Genie.	Colonels.	28	»	3	11
	Lieutenans-colonels.	28	9	5	27
	Chefs de bataillon ou majors.	80	19	13	»
	Capitaines.	298	98	14	82
	Lieutenans.	131	44	43	99
	Sous-lieutenans.	30	34	»	»
	Cadets.	»	16	»	»
Infanterie de garnison, vétérans, invalides.	Colonels.	»	»	»	»
	Lieutenans-colonels.	»	4	10	»
	Chefs de b ^{on} ou majors.	2	2	39	»
	Capitaines.	63	33	32	»
	Lieutenans.	62	60	175	»
	Sous-lieutenans.	62	42	»	»
	Foehnrich.	»	12	»	»
Gendarmerie.	Colonels.	20	1	5	»
	Lieutenans-colonels.	5	»	4	»
	Chefs de b ^{en} ou majors.	38	1	9	»
	Capitaines.	109	10	22	»
	Lieutenans.	430	13	9	»
	Sous-lieutenans.	36	10	»	»
Train des équipages.	Colonels.	1	»	»	»
	Lieutenans-colonels.	1	1	1	1
	Chefs d'esc. ou majors.	5	3	1	»
	Capitaines.	29	42	8	2
	Lieutenans.	43	55	8	4
	Sous-lieutenans.	45	63	»	»

ARMES.	DÉSIGNATION DES OFFICIERS.	NOMBRE D'OFFICIERS DE TOUT RANG COMPRIS DANS LES CADRES DES ARMÉES.			
		FRANÇAISE.	AUTRICHIENNE.	PRUSSIENNE.	ANGLAISE.
		— 462,229 h.	— 542,000 h.	— 250,000 h.	— 100,000 h.
Personnel des remontes.	Colonels.	1	»	»	»
	Lieutenans-colonels.	3	4	»	1
	Chefs d'esc. ou majors.	7	5	2	»
	Capitaines.	22	25	1	»
	Lieutenans.	19	24	»	»
	Sous-lieut. ou cornettes.	10	24	»	1
Intendance.	Intendants ou commissaires or- donnateurs.	22	16	9	»
	Sous-intendants, commissaires de guerres, conseillers d'in- tend.	170	103	26	»
	S.-intendants adjoints, com. ^{res} des guerres adjoints, assesseurs.	26	75	3	»
	Élèves.	»	11	»	»
	MÉDECINS. { inspecteurs.	1	1	»	2
{ principaux.	8	»	4	2	
{ ordinaires.	57	»	»	»	
{ adjoints.	23	»	»	»	
Service de Santé.	CHIRURGIENS. { inspecteurs.	1	»	2	3
	{ principaux.	11	45	19	14
	{ majors.	237	143	90	281
	{ aides-majors.	511	33	68	341
	{ sous-aides.	319	»	»	»
PHARMACIENS.	{ inspecteurs.	1	»	»	»
	{ principaux.	7	6	1	»
	{ majors.	45	26	»	12
	{ aides-majors.	66	»	»	»
	{ sous-aides.	168	»	»	»

COMMENTAIRES.

§ 1er. *État-major général.* — La France a 13 maréchaux, non compris le duc de Raguse, omis sur l'Annuaire mais autorisé à résider à l'étranger; l'Autriche 9; l'Angleterre 7; la Prusse aucun. Ainsi la France est la mieux partagée. Sur ces 13 maréchaux, 8 ont obtenu le bâton des mains de Napoléon, 2 de Charles X, les trois derniers l'ont reçu de Louis-Philippe; un seul de ces maréchaux est honoraire: tous les autres sont soldés. Des 9 maréchaux autrichiens, on en peut retrancher 3, savoir: le Prince impérial, le roi de Hollande et lord Wellington qui ne commanderont probablement jamais d'armée autrichienne; et dans les 7 de l'Angleterre un, le prince Léopold de Saxe-Cobourg, qui a échangé en 1831 le bâton, contre la couronne belge.

La Prusse paraît trop pauvre pour solder en temps de paix des maréchaux. Elle n'en a présentement aucun.

Nous n'avons pas de grade intermédiaire entre le maréchal et le lieutenant-général: l'Angleterre a profusion de ces généraux; elle en compte 98, l'Autriche n'en a que le quart, 24 et la Prusse seulement 4.

Le plus ancien de ces officiers-généraux en Angleterre est de 1803, la promotion des 16 suivans remonte de 1813 à 1808. La dernière promotion est de 1830; elle est de 30. Sur ces 98 généraux, environ le quart, 26, est employé, la plupart à des gouvernemens de châteaux forts. Belle destination pour des généraux en chef!

En Autriche, où on ne compte que 24 de ces officiers généraux, on n'en voit que 9 en disponibilité.

L'Angleterre a presque autant de lieutenans-généraux que la France et l'Autriche ensemble. Elle en compte 204, dont 5 pour l'artillerie et 2 pour le génie. Le plus ancien est de 1808, le 2e de 1809; 36 ont été nommés en 1814, le surplus a été promu de 1819 à 1832. Sur cette immense quantité de lieutenans-généraux, l'Angleterre n'en a que 23, qui soient en service actif d'officier-général.

La France a 150 lieutenans-généraux, dont 9 d'artillerie et 5 du génie. 33 de ces généraux ont été promus de 1800 à 1812, 22 l'ont été en 1813, 6 en 1814: total 61, qui ont servi sous Napoléon. 37 ont été nommés de 1814 à 1830, 52 depuis de la révolution de juillet. Il y a donc encore environ moitié de nos lieutenans-généraux, qui ont fait les guerres de l'Empire en cette qualité. Malheureusement 21 d'entre eux, par leur âge ou leurs infirmités, ne sont plus capables de faire un service actif et sont dans le cadre de réserve.

Il n'y a que 121 feld-maréchaux-lieutenans en Autriche, dont 85 employés. On n'indique point sur l'Annuaire leur rang d'anciennité. En Prusse, il n'y a que 25 feld-maréchaux-lieutenans; aussi sont-ils tous en activité.

Les cadres de l'armée française renferment 255 maréchaux de camp, dont 15 d'artillerie et 9 du génie. Le plus ancien est de 1808, les 14 suivans ont été promus 1810 à 1812, 37 l'ont été en 1813 et 6 en 1814, avant la paix: total, 58 qui

ont fait les guerres de l'Empire. 105 ont été nommés depuis la restauration jusqu'à la chute de Charles X, et 55 par Louis-Philippe; total, 160 généraux qui n'ont fait la guerre que dans les grades supérieurs. Sur ces 255 maréchaux de camp, 61, parmi lesquels 20 nommés par Napoléon, font partie du cadre de réserve.

L'armée anglaise porte sur son Annuaire 226 majors-généraux dont 6 pour l'artillerie et 4 pour le génie. Le plus ancien est de 1798; mais, à l'exception des 8 qui le suivent, tous les autres sont postérieurs à 1814. Il n'y en a que 24 en activité comme officiers généraux.

L'Autriche compte 201 généraux-majors, et n'en emploie que 130. La Prusse, qui n'en a que 52, les a tous en activité.

Aucun chapitre ne varie plus que celui des officiers-généraux, supérieurs et autres attachés au roi et aux princes du sang. Le roi des Français a 12 aides-de-camp, juste autant qu'en eut Napoléon; mais ceux de l'empereur étaient des généraux consommés; le roi a parmi les siens 3 lieutenans-généraux, 5 maréchaux de camp, 2 colonels et 2 chefs de bataillon ou d'escadron. Entre les lieutenans-généraux, 2 sont en retraite, 1 maréchal de camp est honoraire: nous supposons que les deux premiers sont payés sur la cassette de S. M., et que le dernier n'a que des fonctions honorifiques.

Louis-Philippe a en outre 12 officiers d'ordonnance; dont 4 officiers supérieurs. Napoléon, en 1812, en avait un de plus; mais le premier seulement avait le grade de chef d'escadron.

Le premier royal a 3 aides-de-camp, dont 2 généraux et 4 officiers d'ordonnance, le duc de Nemours, un seul aide-de-camp du grade de colonel.

L'empereur d'Autriche n'a qu'un seul aide-de-camp du grade de colonel, le prince impérial un; c'est bien modeste.

Le roi de Prusse a quatre aides-de-camp, tous officiers-généraux, et 12 officiers d'ordonnance, dont 5 de cavalerie et 7 d'infanterie. Tous ces officiers d'ordonnance, à l'exception d'un seul qui est capitaine, sont officiers supérieurs. Le nombre d'aides-de-camp des princes de la famille royale ne dépasse pas dix. Le plus élevé en grade est colonel; la plupart sont officiers subalternes.

Mais le souverain, qui peut se flatter d'avoir le plus grand nombre d'aides-de-camp à son service, est le roi d'Angleterre. On en compte sur l'Annuaire 53, dont un lieutenant-général, tous les autres sont colonels. S'ils font leur service par semaine, il leur suffit d'en passer une à la cour, il restera encore 1 officier, pour suppléer ses collègues, empêchés par accident.

§ 2. *État-major des places.* — L'état-major des places comprend, en France, 322 officiers; en Autriche, 236; en Prusse 52, et en Angleterre 52; mais la France possède 154 places ou postes militaires, non compris les villes de garnison, l'Autriche 82 (1), la Prusse 31 (2), non compris les places de la Con-

(1) Ce sont les places d'Agram, Alt-Gradisca, Arrad, Bellune, Bergame, Branau, Bregenz, Brescia, Brody, Brood, Brunn, Bude, Carlobago, Carlsburg, Carlstadt, Castelnuovo (dans l'Albanie austr.)
N°. 14.

fédération germanique dont elle nomme, à tour de rôle, avec l'Autriche, les gouverneurs et les commandans; l'Angleterre 55, dont 33 en Angleterre et en Ecosse, 12 en Irlande en 10 à l'extérieur, sans comprendre les colonies. (3)

Il faut remarquer que l'état-major des places de France n'admet aucun officier-général, ce qui présente un grave inconvénient pour la police et la discipline dans les grandes places telles que Lille, Metz, Strasbourg, où se trouvent toujours de nombreuses garnisons. En Angleterre, où, à l'exception de cinq à six places maritimes, il n'existe que des châteaux forts, l'état-major des places comprend, outre les officiers portés dans le relevé, 2 feld-maréchaux, 25 généraux, 18 lieutenans-généraux, et 14 majors-généraux; total, 59 officiers-généraux. En Autriche, avec plus de raison, figurent, dans l'état-major des places, 9 généraux-lieutenans et 5 généraux-majors.

§ 3. *Corps général d'état-major.* — Le corps d'état-major français est le plus nombreux des quatre armées mises en parallèle, il ne renferme pas moins de 585 officiers du grade de colonel à celui de sous-lieutenant. En voici la raison: En Autriche et en Prusse, ce corps ne fournit pas les aides-de-camp aux généraux, inconvénient susceptible de compromettre le ser-

Cattaro, Clissa et Spalato, Commacchio, Como, Comorn, Crémone, Cronstadt, Czettin, Deva, Egra, Essegg, Ferrare; Fiume, Fogarass, Grœtz, Hermanstadt, Insbruck, Josephstadt, Knin, Kœniggrœtz, Kufstein, Laibach, Legnago, Lemberg, Leopoldstadt, Lessina, Lissa, Milan, Mayence place de la Confédération, Mantoue, Maros, Vasarhely, Munkats, Ofen et Pesth, Ollmutz, Osoppo, Padoue, Palma-nova, Pavie, Peschiera, Peterwardein, Plaisance, Pizzighitone, Prague, Raguse, Rocca d'Anfo, Rothenthurm, Rovigo, Salzburg, St. Tcinia, près de Cattaro en Albanie, Schœrding, Sebenico, Semlin, Sondrio, Spalato et fort de Clissa, Theresienstadt, Temeswar, Trévise, Trente, Trieste, Udine, Venise, Verone, Vicence, Vienne, Zara, Zeng.

(2) Berlin, Breslau, Coblentz et Ehrenbreitstein, Cologne, Colberg, Cosel, Custring, Dantzic, Neufahr-Wasser et Weichselmunde, Erfurt et Petersberg, Glatz, Glogau, Graudentz, Juliers, Kœnigsberg, Magdeburg, Memel, Minden, Neisse, Pillau, Posen, Potsdam, Sarlouis, Schweidnitz, Silberberg, Spandau, Stettin, Stralsund, Thorn, Torgau, Wesel et Wittenberg.

(3) Ces places sont en Angleterre, Aldorney, Berwick, château de Blackness, château de Calshot, Carlisle, Chester, Dartmouth, château de Dumbarton, château d'Edinburgh, Fishguard, Gravesend et le fort de Tilbury, Guernesey, Hull, château de Hurl, Inverness, Jersey, le fort Landguard, St. Maws, Milford-haven, le château de Pendennis, Plymouth, le château de Portland, Portsmouth, le château de Scarborough, Scilly-Island, Shoerness, le château de South-Sea, Tynmouth et Clifflort, Tour de Londres, Château d'Upnor, Wigh le fort Guillaume, Windsor. En Irlande, Belfast, Carrick-Fergus, Charlemont, Cork, Dublin, le fort de Duncannon, Galway, Kinsale, Limerick, Londondery et Culmore, Neu-Geneva, château de Ross; à l'extérieur, ce sont: Québec, Montréal, Neu-Brunswick, Cap Breton, John's ou P. Edwards-Island, St. John's, Newfoundland, Placentia, Gibraltar et Malte.

vice, car ces officiers sont souvent chargés de transmettre des ordres, qui exigent un tact qui n'est le partage que d'hommes familiarisés de longue main aux manœuvres, au régime et à l'administration de toutes les armes; mais, si de ce côté, la constitution de l'état-major français l'emporte sur celle des états-majors étrangers, on ne saurait méconnaître qu'il lui manque une tête. En Autriche et en Prusse, où le corps ne comporte qu'une soixantaine d'officiers, il est dirigé par un officier-général qui a le titre de quartier-maître général, lequel en a deux sous lui pour l'aider à inspecter le personnel et recueillir et classer ses travaux.

En Angleterre, il y a aussi un officier-général à la tête de l'état-major; mais les officiers qui ont obtenu des brevets de capacité à la suite d'examens subis à leur sortie du collège de Sandhurst font partie des régimens d'infanterie et de cavalerie, tant que les besoins du service n'exigent pas qu'ils en soient détachés; notre état ne donne que les officiers attachés aux quartiers-maîtres de l'Angleterre, de l'Ecosse et de l'Irlande, ou en qualité d'aides-de-camp aux officiers-généraux pourvus de grands commandemens, soit dans la Grande-Bretagne, soit dans les stations extérieures ou dans les colonies.

§ 4. *Infanterie.* — L'armée française a 9040 officiers, dont 639 supérieurs, pour 67 régimens de ligne, à 4 bataillons; 21 d'infanterie légère à 3; 3 bataillons d'infanterie légère d'Afrique; 1 légion étrangère de 6 bataillons; 1 bataillon de Zouaves et 12 compagnies de discipline. Total 342 bataillons $\frac{1}{3}$ à 8 compagnies chacun. Pour avoir une idée de la composition de cette armée, il suffit de savoir que de 1830 à 1833, il a été nommé 73 colonels, 92 lieutenans-colonels, 322 chefs de bataillon et 1516 capitaines; qu'aucun colonel ou lieutenant-colonel n'a fait les guerres de l'empire en cette qualité; qu'il n'y a plus que 2 chefs de bataillon et 321 capitaines qui aient été nommés par Napoléon.

L'armée autrichienne a 59 régimens de ligne à 5 bataillons dont 2 de landwehr; plus 20 bataillons de grenadiers, 17 régimens de frontières à 3 bataillons, 1 régiment de chasseurs tyroliens à 3 bataillons, et 12 bataillons de chasseurs. Total 381 bataillons à 6 compagnies, dans les cadres desquels sont employés 8846 officiers, dont 390 supérieurs.

Dans l'armée prussienne, il n'y a que 44 régimens d'infanterie, dont 4 de la garde à 3 bataillons, 4 bataillons de chasseurs, dont 2 de la garde; plus 1 bataillon d'instruction; total 137 bataillons à 4 compagnies chacun, dans les cadres desquels n'entrent que 3067 officiers dont 203 supérieurs.

Il y a dans l'armée anglaise, 3 régimens de la garde dont 1 à 3 et 2 à 2 bataillons; 1 brigade d'infanterie légère à deux bataillons, 99 régimens d'infanterie de ligne, 1 d'état-major; 2 régimens des Indes orientales, 1 d'infanterie légère à Ceylon; 1 régiment africain, 1 régiment de fencibles à Malte, tous d'un seul bataillon; plus, quelques compagnies coloniales. Total 114 bataillons à 10 compagnies chacun. Les cadres de ces 114 bataillons renferment 4099 officiers, dont 342 supérieurs. Maintenant, si l'on suppose que le complet de guerre de cha-

que bataillon puisse être porté à mille hommes, qui est le pied ordinaire de guerre de ces puissances, on voit que la France peut encadrer 342,000 fantasins, l'Autriche 381,000, la Prusse 137,000, et l'Angleterre 114,000. Sous le point de vue de l'économie, c'est donc l'Autriche qui a l'organisation la plus satisfaisante. A la vérité la Prusse, pour doubler son infanterie, montre encore sur son Annuaire 40 régimens de landwehr à 3 bataillons, mais sur ces 120 bataillons, il n'y en a que 12 d'organisés et qui figurent dans la garde; les autres ne sauraient entrer en ligne sans causer une grande perturbation dans l'armée, leurs cadres ne renfermant que 4 colonels, 6 lieutenans-colonels, 98 majors, 156 capitaines et environ les 4 cinquièmes des officiers subalternes nécessaires.

Sous le rapport de la tactique, les bataillons français sont les plus maniables; tous leurs pelotons ayant trois officiers, et étant bien encadrés par des sous-officiers; viennent ensuite les Autrichiens; les bataillons prussiens sont les plus défavorables aux manœuvres. Ils manquent d'officiers et de sous-officiers; ils ne pourraient suppléer à leur défaut que par une parfaite instruction.

§ 5. *Cavalerie.* — L'armée française a 2 régimens de carabiniers, 10 de cuirassiers, 12 de dragons, 6 de lanciers, 17 de chasseurs, dont 3 d'Afrique, 6 de hussards. Total 53 régimens à 6 escadrons, ou 318 escadrons dans lesquels sont classés 2932 officiers, dont 296 supérieurs.

Un seul colonel est de 1811, 45 sur les 56 autres ont été nommés depuis la révolution de juillet. Tous les lieutenans-colonels, à l'exception d'un seul qui est de 1823, ont reçu leur brevet de Louis-Philippe; 39 chefs d'escadron sur 185 ont été promus de 1819 à 1830. Parmi les capitaines, il n'y en a que 5, qui aient fait en cette qualité les campagnes de 1813 et 1814.

L'armée autrichienne a 8 régimens de cuirassiers, 6 de dragons, les uns et les autres à 6 escadrons; 7 de chevaux légers, 12 de hussards, et 4 régimens de uhlands, tous à 8 escadrons, ce qui fait en totalité 268 escadrons, dans lesquels sont employés 1971 officiers, dont 144 supérieurs.

L'armée prussienne a 1 régiment de gardes-du-corps, 9 de cuirassiers, 5 de dragons, 13 de hussards, 10 de uhlands. Tous ces régimens sont à 4 escadrons, et donnent 152 escadrons qui comportent 968 officiers, dont 77 supérieurs dans leurs cadres.

Il y a dans l'armée anglaise, 3 régimens de la garde, 7 de dragons, 16 de dragons légers, tous à 4 escadrons; total 104 escadrons, dans lesquels sont classés 79 officiers supérieurs et 596 subalternes.

Si l'on suppose que l'effectif de chaque escadron soit porté à 150 chevaux, la France pourra encadrer 47,700 hommes de cavalerie, l'Autriche 37,200 hommes, la Prusse 22,800, et l'Angleterre seulement 15,600; mais les ressources en chevaux de remonte ne permettent pas même à la France d'avoir des escadrons de 64 files, tandis que la Prusse et l'Angleterre peuvent aisément conserver les

leurs sur ce pied, et l'Autriche porter les siens à 96 files. Il suit donc de là que l'organisation de notre cavalerie est hors de proportion avec nos moyens.

§ VI. *Artillerie.* — L'artillerie française a 1274 officiers, dont 240 supérieurs; l'autrichienne 1026 officiers, dont 62 supérieurs; la prussienne 828 officiers, dont 45 supérieurs; l'anglaise 435, dont 62 supérieurs. L'artillerie française est composée de 11 régimens à 16 batteries, dont 3 à cheval et 7 montées; total 120 batteries, dont 33 à cheval servant 720 bouches à feu. L'artillerie de campagne autrichienne se compose de 5 régimens à 18 compagnies, servant chacune une batterie de 8 pièces, ce qui fait 90 batteries ou 720 bouches à feu.

L'artillerie de campagne prussienne a 9 brigades divisées en trois sections. Chaque section a une compagnie à cheval et 4 à pied, servant chacune une batterie de huit pièces. Cette armée dessert donc 27 batteries à cheval et 108 à pied, en tout 135 batteries, ou 1080 bouches à feu. Ainsi la puissance qui a le personnel le moins nombreux sert le plus grand nombre de pièces.

L'artillerie anglaise consiste en 6 bataillons et 4 escadrons, employant, y compris les officiers attachés dans les divers établissemens de l'armée, 435 officiers dont 62 supérieurs.

§ VII. *Génie.* — Le corps du génie français est de 595 officiers, dont 136 supérieurs; celui de l'Autriche de 220, dont 28 supérieurs; le corps du génie de Prusse a 78 officiers, dont 8 supérieurs; celui de l'Angleterre 219, dont 38 supérieurs.

§ VIII. *Infanterie de garnison.* — L'armée française compte dans les cadres de 2 bataillons et 42 compagnies de vétérans, 188 officiers; l'armée autrichienne, 153 pour 6 bataillons de garnison à 6 compagnies; et la Prusse 256 officiers pour 55 compagnies de garnison et de vétérans.

§ IX. *Gendarmerie.* — La gendarmerie française contient dans les cadres de 24 légions 638 officiers, dont 63 supérieurs, non compris les 16 du bataillon de voltigeurs corses. Celle de Prusse 49, et celle d'Autriche 35. On voit que cette arme s'est naturalisée chez la première de ces puissances, et que de toutes les institutions que les Français avaient portées en Italie, l'Autriche a conservé la conscription et la gendarmerie.

§ X. *Train.* — Le train des équipages français emploie 124 officiers pour 18 compagnies, celui de l'Autriche 164 celui de la Prusse 18, et celui de l'Angleterre seulement 7. Mais il faut remarquer que le train en Autriche et en Prusse sert à l'artillerie et à l'administration, tandis qu'en France le train ne sert que l'administration moins les postes et le trésor. L'artillerie a un train particulier qui comprend dans les cadres de 6 escadrons 1 lieutenant-colonel, 7 chefs d'escadron, 33 capitaines, 43 lieutenans et

42 sous-lieutenans. Ainsi le train français est le plus dispendieux des quatre armées.

§ xi. *Officiers à la suite*. — Il n'y a dans l'armée française, ni dans l'armée prussienne aucun officier à la suite des cadres ou non placés. En Autriche il n'y a que 21 colonels en disponibilité, et il y a quelques colonels et lieutenans-colonels à la suite; mais en Angleterre, indépendamment de 269 colonels, 563 lieutenans-colonels, et de 529 majors en disponibilité, il y a une foule d'officiers supérieurs à la suite des corps. Ceci explique la différence qui existe entre le complet des cadres et leur effectif réel.

§ xii. *Remontes*. — En France, on emploie dans 10 dépôts de remonte, 62 officiers dont 11 supérieurs; en Autriche, 82 dont 9 supérieurs pour 7 dépôts de remonte et d'étalons (1), et 5 haras (2); en Prusse les remontes sont confiées à 4 officiers dont un général-major.

§ xiii. *Intendance*. — L'administration en France emploie 218 intendans et a un cadre de remplacement de 44 autres; l'Autriche a 205 commissaires des guerres; la Prusse 58 intendans. On n'a en Angleterre ni intendans, ni commissaires des guerres. L'état ne solde que des agens comptables.

§ xiv. *Service de santé*. — Le service de santé nécessite 89 médecins, 1079 chirurgiens, et 287 pharmaciens. En Autriche ce service n'emploie que 1 médecin, 221 chirurgiens et 32 pharmaciens; en Prusse, 4 médecins, 181 chirurgiens et un pharmacien, suffissent au service, mais en Angleterre on compte 2 médecins, 645 chirurgiens et 12 pharmaciens.

§ xv. *Écoles*. Il y a en France un collège militaire à La Flèche pour 400 enfans de 10 à 18 ans, deux écoles préparatoires, Saint-Cyr pour l'infanterie et la cavalerie, et l'école Polytechnique pour les armes spéciales; trois écoles d'application; la première à Paris pour 50 élèves du corps d'état major, la seconde à Metz pour 20 élèves du corps du génie et 60 du corps de l'artillerie, la troisième à Saumur pour environ 60 lieutenans, 60 sous-lieutenans de cavalerie, environ 100 élèves sous-instructeurs, 100 élèves trompettes et 100 maréchaux-ferrans.

Indépendamment de ces écoles qui sont, moins la dernière, uniquement pour des officiers, il y a autant d'écoles régimentaires pour les sous-officiers, soldats et enfans de troupe qu'il y a de régimens de toutes armes et huit gymnases dont un normal à Paris.

Mais il n'y a dans les écoles de la première espèce que 350 places gratuites au collège de La Flèche, 20 à l'école Polytechnique, 35 à l'école de Saint-Cyr; total, 405 places. Les écoles régimentaires de l'infanterie et de la cavalerie ne sont que du dernier degré: on n'y apprend qu'à lire, écrire et calculer, ce n'est que dans celles de l'artillerie et du génie qu'on donne des notions d'arithmétique, de géométrie, et de dessin. On n'apprend dans les gymnases que des exercices gymnastiques.

En Autriche, il y a quatre écoles destinées pour les officiers, savoir: l'académie des ingénieurs à Vienne pour 32 élèves gratuits du gouvernement et 29 boursiers particuliers et environ 50 pensionnaires; l'académie militaire à Vienne pour 329 élèves gratuits du gouvernement

(1) Ces dépôts pour l'Autriche sont à Vienne, pour la Moravie et la Silésie à Hatschein, pour la Bohême à Nienburg, pour la Gallicie à Duhowyze, pour l'Illyrie à Grätz, pour la Transylvanie à Meschen, pour la Lombardie et pour le pays Vénitien à Crema.

(2) Ce sont les haras de Radauts en Bucovine, de Mezöhegyes et de Babelna en Hongrie, de Biber et d'Ossiach en Illyrie.

et 115 boursiers désignés par les provinces, et deux compagnies de cadets d'Olmütz et de Grätz, de la force de cent élèves chacune.

Le nombre des écoles ouvertes aux enfans de troupe est de 50, savoir: celle de Milan pour 250 enfans des 8 régimens d'infanterie recrutés en Italie, 6 en Gallicie pour ceux des régimens d'infanterie qui s'y recrutent, 40 pour ceux des régimens de ligne, et 3 pour les régimens frontières. La plupart de ces écoles reçoivent 48 enfans; 2 en ont 50, une 100, ce qui assure de l'éducation à 2,658 enfans de troupe.

Il y a en Prusse 21 écoles préparatoires, savoir; 3 à Berlin, Potsdam et Culm, pour 360 cadets fils d'officiers, 18 écoles de division ouvertes au quartier général de chaque division où tous les sous-officiers et soldats qui le desirant sont admis gratuitement. Il y a aussi deux écoles d'application, celle de l'artillerie et du génie pour les élèves de ces deux armes, et l'école générale de la guerre, où sont admis des officiers de toutes armes.

Outres ces diverses écoles, il y pour les enfans de troupes, orphelins, à Potsdam, Annaburg et Stralsund, 3 écoles où sont élevés 1080 enfans mâles.

En Angleterre, il n'y a que l'école militaire de Sandhurst où l'on admet des officiers élèves d'état-major, pour fournir des officiers à l'armée, et celle d'Addiscombe, où l'on ne reçoit que des élèves de 13 à 15 ans qui se destinent à l'état militaire, et qui doivent être employés dans l'armée des Indes. Les fils des officiers de tous grades qui sont morts au service, ou qui ont laissé leur famille dans l'indigence, y sont admis gratuitement.

Ainsi, des quatre puissances comparées dans cet état, l'Angleterre est celle qui a le moins d'institutions pour se former des officiers. Elle manque totalement d'écoles pour les troupes.

En France, il n'y a qu'un seul legs particulier en faveur de l'armée, c'est celui du général Fournier pour les dix plus anciens cavaliers; en Prusse, il y a celui des généraux Bulow et Dennewitz en faveur des militaires borgnes ou aveugles; mais en Autriche, on compte 90 legs dont le montant s'élève à plus de 1 million 24 mille florins de capital. Ce million est réparti ainsi qu'il suit: 29,770 pour les militaires en activité. 709,500 pour les invalides, 116,350 pour les veuves, et 169,098 pour les orphelins.

(Spectateur Militaire.)

Aerscheidenheden.

Eenige jaren geleden heeft men veel gesproken over eene soort van versterkte torens, welke door den Aartshertog Maximiliaan waren ontworpen, en die hij aan het Oostenrijksche gouvernement had voorgeslagen, om daarmede verschillende militaire stellingen in de Oostenrijksche staten te versterken. Van deze sterkten, waaraan men den naam van Maximiliaansche torens heeft gegeven, heeft men werkelijk tot bovengenoemd einde gebruik gemaakt; zelfs zijn er vele, zoo als men zegt, door den Aartshertog, om zijne eigenliefde als uitvinder te streelen, op eigen kosten daargesteld. Omtrent de zamenstelling dezer torens was tot nog toe weinig of niets bekend; wij zien ons thans in staat gesteld, voorloopig hieromtrent eenige berigten te kunnen mededeelen.

De Maximiliaansche toren heeft eene ronde gedaante van 24 ellen middellijn, en is 9 ellen boven het maaiveld verheven. Onder de oppervlakte van het maaiveld bevat hij eenen gewulden kelder van 3 ellen diepte en eenen regen- of waterbak.

Boven den grond is de toren in drie deelen, van gelijke hoogte, verdeeld. De onderste verdieping is ingerigt voor eene bewaarplaats van eetwaren; de eerste verdieping dient tot logement voor de bezetting, terwijl de tweede verdieping bestemd kan worden voor bergplaats der munitien. Boven deze laatste verdieping is een open plat, 't welk met 10 stukken à 16 $\frac{1}{2}$ gewapend is en die, op een bijzonder soort van affuiten en beddingen geplaatst zijnde, met zeer veel gemak naar alle zijden kunnen gerigt worden. De inrigting dezer batterijen schijnt echter de goedkeuring van deskundigen niet weg te dragen; daar dezelve door de verticale vuren zeer spoedig vernield of onbruikbaar gemaakt kunnen worden.

De toren is met eene gracht en glacis (van dezelfde hoogte als de diepte van de gracht) omgeven. De inwendige verdeling schijnt zeer doelmatig te zijn; en de onkosten der geheele constructie belooft slechts tusschen de 45 en 50,000 francs.

Op den regteroever van den Donau, daar waar dezelve met den Traun zamenvloeit, bij Linz, heeft men voor het eerst deze torens gebruikt; omdat de Oostenrijksche regering, en wel te regt, deze stelling, ter verdediging van de vlakke van den beneden Donau en der vaart op deze rivier, van het hoogste gewigt rekende. De geheele stelling van Linz wordt nu door 32 van deze torens verdedigd, te weten: 23 op den linker- en 9 op den regteroever. Door bovengenoemde stelling op deze wijze te versterken, heeft men vele zwarigheden, die het terrein opleverde, ontweken en vele kosten gespaard. Zoo als dezelve nu versterkt is, kan men ze als een versterkt kamp, met 320 stukken geschut bewapend, aanmerken, 't welk door goede troepen bezet, zich zeer lang kan verdedigen, omdat elke toren op zich-zelf moet belegerd worden. De stelling der torens onderling is zoodanig, dat ze elkander kunnen bestrijken en verdedigen; sommigen zijn zelfs door poternen aan elkander verbonden.

Op dit onderwerp zullen wij nader terugkomen.

Van een' onzer geabonneerden hebben wij een verloop ontvangen *Over het paardrijden der officieren van het wapen der infanterie*, welks inhoud wij, uit gebrek aan plaats, slechts kortelijk zullen mededeelen.

Na eene korte voorafgaande beschouwing over het nut der rijkunst, en derzelver onmisbaarheid bij eene volkomene krijgskundige opvoeding, zegt de schrijver, dat de geoefendheid in het paard rijden tegenwoordig, en met regt, onder de verschikten van den officier der infanterie geteld wordt; dewijl daarvoor in de thans gevorderd wordende *gedragstijsten* eene rubriek is opgenomen.

Instemmende met de belangstelling van onze hooge regering in deze lichaams-oefeningen, geeft echter de schrijver daarbij zijn leedwezen te kennen, dat er voor die der officieren van het wapen der infanterie, welke de militaire school of akademie niet bezocht hebben, geene gelegenheden bestaan, om zich in het paardrijden te oefenen, en alzoo aan de wijze inzichten der regering te kunnen voldoen. Ter voorziening daarin, slaat de schrijver voor twee middelen:

1°. Het detacheren van eenige aan het rijk toebehoorende rijdpaarden, met twee of vier onderwijzers, bij elke afdeling infanterie; en zoo zulks gevorderd werd, ter gemoetkoming in de kosten, eene vrijwillige bijdrage van de officieren, even als zulks bij de oprigting der boekverzamelingen en muziek-korpsen heeft plaats gehad.

2°. De korpsen infanterie, welke met de kavallerie gezamenlijk garnizoen of kantonnement uitnaken, de chefs dezer lasten te magtigen, tot het verstrekken van een zeker aantal rijdpaarden en der noodige onderwijzers, op bepaalde dagen en uren, om de officieren der infanterie, en vooral hen, die eventueel bestemd kunnen worden, om diensten te paard te verrigten, in het rijden te oefenen.

Ofschoon het laatstopgegevene middel slechts gedeeltelijk doel zoude treffen, zoo houdt de schrijver zich echter overtuigd, dat

door het aanwenden van het een of ander middel, grootelijks in eene bestaande behoefte zoude worden voorzien.

In de *Alg. Milit. Zeitung* van den 18den Januarij ll. vinden wij wederom eenige voorbeelden aangehaald van zelfs-ontladingen van percussie-geweren. Met genoegen hebben wij daarin opgemerkt, dat de bekende scheikundige *Dr. F. Wurser*, daarvoor dezelfde vermoedelijke reden opgeeft, waarmede wij dit natuurverschijnsel hebben getracht te verklaren (zie no. 29 1ste Deel).

Ditselfde blad roept de aandacht van alle beminnaars der krijgskundige wetenschappen in, op een werk van den kapitein der Pruisische infanterie, *J. L. von Peterij*, getiteld: *Bemerkungen und Mittheilungen über das Tirailleur Sijsthem* (Trier 1832, gr. 109 bladzijden).

De fransche militaire tijdschriften van Januarij ll. zijn van belang onthloot; in het Pruisische *Zeitschrift für Kunst Wissenschaft und Geschichte des Krieges*, vinden wij echter eene belangrijke verhandeling van den kapitein *van Gumtau*, getiteld: *Ideen über die Verwendung und die Vertheilung der Buchsen schützen für das Gefecht*, welke verhandeling reeds bewerkt wordt om in een onzer volgende nummers te verschijnen.

Onder den voorraad van beloofde stukken voor den *Spectator* zijn er twee, welke wij reeds voorloopig kunnen aankondigen namelijk: 1°. *Proeve eener verhandeling oer het gebruik der artillerie voor den oijand, opgehelderd door voorbeelden uit de Krijgsgeschiedenis* (eene vrije navolging van verschillende schrijvers), en 2°. *Proeve eener verhandeling over de werktuiglijke tezamenstelling der artillerie-voertuigen*. Beide deze verhandelingen worden bewerkt, naar aanleiding van het programma no. 3, voor de *examens* af te leggen door de officieren der artillerie.

Twee brieven zijn ons geworden, over de laatste bevorderingen in het leger. Beide de schrijvers hebben hetzelfde doel gehad, namelijk, om hun genoegen en dat van vele hunne kameraden aan den dag te leggen, over de bevordering van eenige daarin betrokkene verdienstelijke hoofd-officieren. Ofschoon de redactie ten volle met deze welverdiende hulde instemt, zoo doet het haar echter leed, door haren aangenomen gedragsregel, om zoo min mogelijk in personaliteiten te vervallen, de opneming daarvan te moeten weigeren. De beide brieven kunnen door de schrijvers teruggevorderd worden.

Hoezeer *Spectator* voor als nog zich het genoegen moet ontzeggen, de toename in deelneming in zijne, met zoo vele kosten gepaard gaande, onderneming te kunnen aankondigen, zoo is het echter voor hem hoogstvereerend, dagelijks het getal zijner medewerkers te zien aangroeijen en onder dezelve mannen te tellen, wier rang en verdiensten hem eene streeleende toekomst voorspellen. Eerst sedert onlangs is de redactie van den *Spectator* bekend geworden met eenige der beweegredenen, waaraan de geringe deelneming aan dit tijdschrift moet worden toegeschreven. De voornaamste daaronder was, dat deze onderneming door vele officieren werd beschouwd als eene boekverkoopers-speculatie. Deze beweegredenen hebben de redactie en uitgevers getracht uit den weg te ruimen, door dadelijk den prijs van dit tijdschrift, niettegenstaande de reeds zoo hoog geklommene materiele verliezen, aanmerkelijk te verminderen; zoodat eene eenvoudige berekening der kosten, aan dergelijke ondernemingen verbonden, elk denkbeeld van *speculatie*, hoegenaamd ook, moet doen verdwijnen. Eene tweede hoofdreden betrof den vermoedelijk hoofdredacteur, doch ook daarin heeft men zich bedrogen. VVelligt worden wij in staat gesteld, binnen kort ook alle twijfelingen daaromtrent te kunnen wegnemen.

N. B. De plaat, welke hiernevens gaat, wordt aan de geabonneerden tegen f 0,10 afgeleverd.